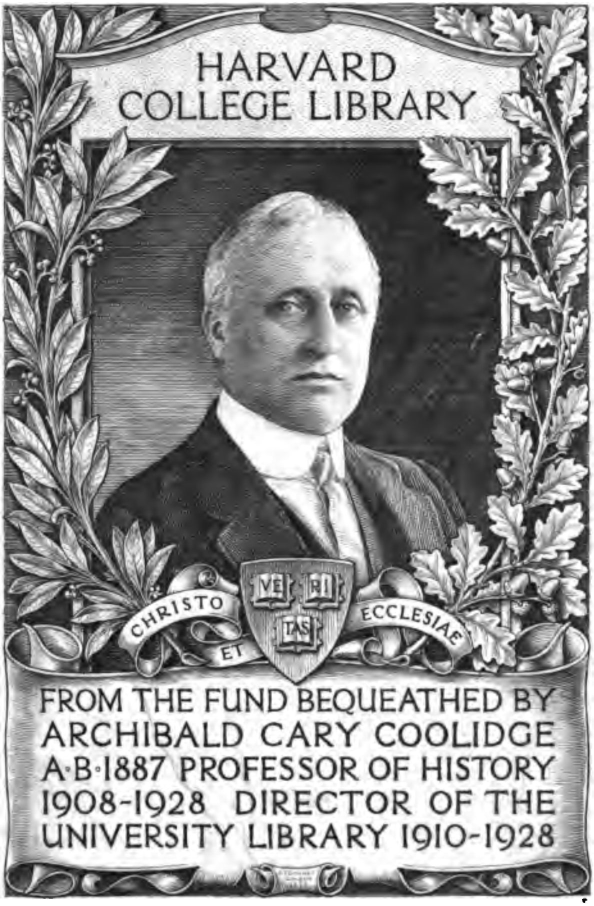
ÜDVLELDE.

HARVARD
COLLEGE LIBRARY
VE RI TAS
CHRISTO ET ECCLESIAE
FROM THE FUND BEQUEATHED BY
ARCHIBALD CARY COOLIDGE
A·B·1887 PROFESSOR OF HISTORY
1908-1928 DIRECTOR OF THE
UNIVERSITY LIBRARY 1910-1928

K. Vardai Olvasó Társaságé.

ÜDVLELDE.

GRÓF DESSEWFFY AURÉL

HÁTRAHAGYOTT NÉMI

IROMÁNY-TÖREDÉKIVEL.

IRTA ÉS KÖZLI

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN.

PESTEN, 1843.

NYOMT. TRATTNER-KÁROLYI BETÜIVEL,

URI UTCZA 453. sz.

L' homme de bien qui se voue loyalement au service de son roi et de son pays, n'a-t-il pas toujours de cruelles épreuves à supporter?

Eugène Sue.

5

FELVILÁGOSITÁS.

Ezen értekezés első része egy nemzeti temetőnek megalapítását tárgyazza. Walhalla az eszmét tán érthetőbben kitette volna. Én azonban "Üdvleldét" egy kis megszokással szintolly érthetőnek, és e' fölött magyarosabbnak és csinosbnak is tartom, mint a' három 'a'-val bővelkedő Walhallát. Mások e' következő kitételeket hiszik jobban megfelelőknek: díadla, nyugda, emlékde, csönde. — Már akármi jobb 's mi tetszik is jobban, most ide nem tartozó; elég, hogy Üdvleldét nemzeti temető czimétül kivánom használni ez alkalommal.

Bármi legyen hitünk, vallásunk; ha szórakodás által egészen el nem szédül fejünk, 's tökéletes állatiságba nem merülünk, bizonyosan fel-felnyilvánul néha előttünk életünk komolyabb pillanatiban saját belsőnk. Semmiségünk, létünknek hajszálon függése, 's belbecsünknek vajmi csekély volta tárva áll akkor előttünk, 's visszaborzadva minélelőbb menekedni törekedünk ez iszonyatos öntudattul; 's meglehet, a' fiatalsági hév, szerelem, nagyravágyás, kincs 's hirkoszorú utáni ittas felingerültségink 's általjános szórakodásinkban menekedünk is, és évekig élünk hatalmunk, bölcseségünk 's erényeink édes önámitásai vagy egyéb ábrándaink között. — Az élet alkonyán azonban, és néha az önmegismerés keserü gyümölcsének véletlen megizlelése által előbb is, mikor mindinkább sürget valami magasb hatalom magunkkali számvetésre, egymásután eltünnek a' magunk alkotta mennyország varázsképei, 's

tisztán látjuk, földileg szólva, bármi jó és derék embereknek tartatánk és illyesek valóban voltunk is, milly felette parányi az, mire némi megelégedéssel tekínthetünk vissza, 's azon kevés is milly salakteli; midőn indulatink, szenvedélyink, gyengéink kicsapongási felhalmozva mutatkoznak keblünk tükrében, 's a' kétség görcse vonja mellünket össze: valljon hátramaradó létünk elég hoszszu leend-e, 's mi elég erőt fogunk-e lelni magunkban, mind annak csak távulrul is helyrehozására, mit lepergett létünkben elmulasztánk, elhibázánk, sőt elrontánk; 's akkor, ha földi diadalink netaláni tömjéne 's innen fakadó gőgteli elbizottságunk tökéletesen el nem vakít, vagy állati kábultságba merülve eszmélő-tehetségünk egészen el nem hágy, leomlani leszünk kénytelenek azon láthatlan mennyei hatalmak előtt, kiknek kezeiben habár sajátlag legszabadabbak, átalján véve még is csak eszközként szolgálunk. — Sok erős hajlandó ugyan az ellentállásra illykor, 's független iparkodik mozogni a' nagy egyetemben; de hiába, 's bármilly nagyon viselné is homlokán eredetének az istenekkel háboruban volt jeleit, táruljanak előtte csak az öröklét kapui fel, de higgadt, éber

állapotban minden mámortul menten: 's földi nyomoruságánál fogva összerogyik. — Bús és komoly az emberiség sorsa, 's még a' legerősbnek lelke is megborzad, ha pillanatilag felgördülnek annak kárpitjai.

Ember-sorsával lehetőleg kibékülni, 's elszánással élni emberileg, marad is azért a' földi legfőbb bölcseségnek öszvege; 's ha van valami, mi képes angyali vágyaink és állati gyengéink szünetlen harczai közt, némi írt bájolni létünk komolyabb pillanatira, mikor magunkba szállunk, mellyek azonban noha keserüek, bizonyosan még is a' legmagasztosbak, mert a' leglelkiebbek: az valóban semmi egyéb, mint azon szomj, azon őszinte vágy, jóllehet a' nagy egyetemben egyedül ephemer férgek vagyunk, habár csak láthatatlan parányt is, tiszta lélekkel hordani a' határtalan mindenség feldicsőitéséhez. — 'S az emberiség milliárdnyi csábszövevényei közt ugyan milly uton mivelhetni ezt legbiztosabban? Valóban sem a' hirszomj, földi nagyság, kincs és hatalom álfényü köreiben, sem az olly könnyen elkábuló sokaság apotheosisai közt, hanem egyedül azon egyszerü viszonyokban, mellyek közé minden halandó

állitaték, 's hol Scytha Anacharsis [1] lelé üdvét, mikor bejárván a' világ legkitűnőbb részeit,'s bámulván más nemzetek nagyságát, meg nem romlott gyermeki kedélylyel 's örömittasan tért ismét pásztornépéhez vissza, 's mint hű rokon, hű barát, hű hazafi 's hű embertárs lehelé ki vég-leheletét; jutalmul pedig a' hűség azon díját nyeré, melly a' lelkesnek — ki azonban, míg ember, emberileg s' nem földfölötti légkörben él — legédenibb: köz megtiszteltetést, és sírhantjára a' honfi-hálakoszorút.

'S ím e' felfogás — miután a' polgári erények egyszerü szabályit hírdetém csekély erőm szerint, mióta számot veték magammal, és mennyire ezer gyengéim közt birtam, tettleg is törekedém azok hervadhatlan báját másokkal is megszerettetni — e' felfogás, mondom, hozott már több évek előtt azon gondolatra, mellyet 'Kelet Népe' czímü legközelebbi közlésemben nyilvániték: nem volna-e nemzeti kifejlésünk lépcsőfokozati közt a' teendők során tán az is, hogy mint az érintett munkámban hozám fel, a' budai hegyekben, honunk közepén, és ekkép némileg szivében állitnánk temetőt, egy szabad ég alatti Üdvleldét. "Hadd lenne vérünk jobb része ott ju-

talmul, vagy ha buknunk kell, lenne a' magyar, kinek ehhez kedve van, vég-vigasztalásul halálban legalább egyesülve, ha nem tudott életben egyesülni, és nem birta értelme által az elsülyedéstül megmenteni magát; 's hadd lelné e' helyen a' hátramaradtak megemlékezés-hálavirágit a' derék, vagy azoknak legalább szánakozását a' magyarnak végomladéka."

Nagyon tartottam, mennyire fogna ez soknak visszatetszeni, vagy inkább sok által semmibe sem vétetni 's ekkép becsméreltetni, 's nemcsak azért, mert tán nem egészen mindennapi, hanem legfőkép, mert mai időkben nálunk némellyek kivétel nélkül olly tulcsapongólag keverének akármibe is költészetit 's szellemit, hogy sok valóban a' megemészthetlen ábrándok árjától ugy szólván csömört kapva, a' positivitás olly rideg mezejére sülyede, honnét a' legkisebb felemelkedés is szánakozó léghajózásnak mutatkozik. 'S igazám volt; mert Üdvleldém értésére nemcsak egy a' mindennapi örömök szük körében keringelő uracsnak ajkai redőztek szánakozó gúnymosolyra, de még a' leglelkesbek is, kiknek — fájdalom — egyikét [1]) azóta közülünk kiragadá a' végzés

vas katja, 's kit most ravatal borít, vajmi könnyü szerrel kezelték azt, mit én — mint az most tán kiviláguland — korántsem mint a' teendők legsürgetőbbikét, mint valami életkérdést, vagy minden sebeinkre írt hozó panaceát, és ekkép köztehetséggel létesítendőt, de csak mint ollyas valamit hoztam fel, mi tán nem éppen időnkünti volna; mert fajtánknak, azt hiszem, felette üdvös 'magába szállását' tán nagyobb mértékben mozdíthatná elé, mint sok egyéb határ nélkül fontosabbnak látszó; 's minek élvezete — ha kérdésbe nem akarjuk venni, hogy elhunytunk után nemzeti nyilvános háladatnak tárgyai lenni legalább hátramaradtainkra nézve élvezet — tán éppen azokat fogja illetni legelőbb, ha t. i. csakugyan létesül az általam most ismét felhozott Üdvlelde — mit hiszek — kik kebleikben teli a' legnemesb vágygyal, ritka elmebeli tehetségüknél fogva az élet nagyobb szerepeinek játszására látszának meghivatva, 's tán magok sem sejték, milly nagyon közel állnak síruk-hoz, 's ekkép nem gondolák, hogy legalább rájuk nézve, hamvaik számára olly helynek 's olly közméltánylatnak keresése volna a' teendők legeslegelsőbbike, hol az igazság szava előtt a' legfelhevül-

tebb pártak rágalma is elnémul, és ekkép kibontakozva minden kisebbítő szenvedélyből biztos révpartra köt ki az érdem.

A' nemtetszésnek 's kevés méltánylásnak érzete azonban nem tartóztatott az eszmének szőnyegre hozatalátul, valamint az most sem hátráltat annak tán végképi megalapitásátul is; jóllehet most sem érzem kevesebbé, mennyire fogna annyi és olly sürgető tennivalóink közt illy különcz bélyegü kisérlet viszszatetszeni soknak, sőt nem egy által a' legméltányosbnak látszó gúny fulánkjával is érintetni.

"Hallották már — előre tudom, igy fog e' dologrul némi szomszéd, sőt tán némi magyar is itélni — most pantheont is emel magának a' magyar! Kár hogy — mind mondják — nem lesz teteje, és ekkép az ott lerakandó nagy emberek rutul meg fognak ázni. Valóban szánakozásra méltó, mi mindenre nem fakad a' mai magyar! Hátramaradásai számnélküliek, a' tennivalók sora aggasztó, pénze pedig alig van, 's most holtakra forditsa kis tehetségét! hogy bizonyos maguk képzelte, vagy inkább: egyik a' másikra fogta nagy emberek egymást tömjénezzék, midőn a' magyar földön annyi élőnek még néha rágni

való kenyere sincs. Ez valóban türhetlen. Vagy tán az inditványozó akar magának szép olcsón és szép okosan nemzeti sírboltot emelni, és előre éldelni az egykori maga rendelte apotheosisának ünnepét; ő, ki mindig időelőttiekrül, józan logikárul, a' teendők ABC rendérül oktatólag perorál, 's gáncsos észrevétel, sőt keserű felszólalás nélkül soha nem hagyja mások eszméit, noha bizony számtalan van, mi csakugyan hasznosb, mint egy temető." — Igy fognak szólni, sőt a' külföld majmolásával vádolni, nem kétlem. [8]) És alkalmasint sok ideig — tán örökig — fog felette közönyös, sőt boszantó vagy szánakozó kaczajt gerjesztő állapotban tengni az egész, ha t. i. nem fejlődik az czélszerüleg ki, 's ha mindenek előtt a' magyar nem fog jobban kitisztulni salakjaibul, mint eddigelé.

A' nevetséges a' magasztosnak tőszomszédja, mikép az, mi másutt 's más körülmények közt magasztos, nálunk 's a' mi bonyodalmink között felette aljas lehet; midőn viszont az, mi különösségénél és kisded kezdeténél fogva ma közönyös, józan alkalmazás által lassanként a' legdicsőbbre emelkedhetik.

Kerítsünk be néhány négyszeg öl homoklapályt Pest városának tövében, közel mulattató helyhez, vagy tán a' barom- 's lóvásárhoz szomszédilag; ültessük be azt ákáczfával, és népesítsük e' temetőt márul holnapra minél nagyobb számmal, hadd bámuljon a' külföld nagy embereink egybesaraglyázott nagy mennyiségén; vallásra, születésre, polgári hitre azonban illő (!?) tekintettel legyünk, mikép csak egyszinüek, egy családiak 's egy véleményüek lelhessék ott nyugtokat, azaz csak Roma felkentjei, vagy egyedül a' reformatio hősei, vagy végre csupán ó hitüek, vagy unitariusok, vagy izraeliták 's efférlék, de csak világért egymással összekeverve ne, lelhessék ott rokonkeblü hátramaradtaik hála-sírkövét; 's szint ez okbul a' nemzetnek egyedül csak 'tejfele', vagy csupán csak 'népe' leljen itten helyt, mint nem kevesbé vagy egyedül szolgálatban voltak, vagy csupán függetlenek (!) mert függni nem akartak, vagy szolgálatot nem kaptak, fogadtathassanak itt bé. — Jeleljük végre asztalokat görbitő, vagy respublicai egyszerüség követelésével fűszerezett lakomáink alkalmaival, egymást Üdvleldei laktársul előre ki, 's minden felsőbbség iránti némi alkalmaknál, ha t. i.

rájuk szorulunk, még egészen le nem tett csuszó mászó szokásinkhoz képest, ragaszszuk még éltünkben a' Nagyok hosszú czímsorához farkul az üldvleldei virtualitást is, mit ezeknek számosbja tán, mint sok más megbecsülést, tűrni, de az őszinteség pillanatiban maga fog alkalmasint legnevetségesebbé tenni, mert 'világi embernek' mi nagy jutalom volna is az eltemettetés, mikor ugy is mindennek vége (!); a' nép embereit pedig biztositsuk kivétel nélkül, mi magátul értetődik, és természetesen bevett szokás ként a' 'nemzet nevében', annak idején a' lehető legfényesb kiséretrül 's fogadásrul az Üdvleldében, 's ott a' lehető legmagasb emlékkőrül; vagy vegyünk viszont be összevissza minden hígvelejü ábrándit, minden lágyszivű phantastát, ki sokat akart, de kivinni annál kevesebbet birt, 's legyen csak csordultig megtöltve ezen, a' nagyobb érdemnek kitüntetésére szánt hely minden dibdábbal; 's maradjon elvégre — mi mind ezeknél magasb szempont — Magyarország in statu quo, dísztelen mocsárjai 's undok homok-buczkái, 's mi ezeknél több, nemzeti fejletlensége, 's szellemi majd pangása majd tulcsapongása közt 's a' t. és hígyük el, nemcsak közön-

séges temető válik belőle, de okvetlen — mert követeléssel jár, mellynek azonban semmi meg nem felel — boszantó, sőt kaczajt vagy szánakozást gerjesztő tárgygyá is fajul és sülyed az egész.

Tegyük fel viszont, ha idővel tenger veszélyek és bajak után, mikbül megtörhetlen türelemmel és bajnoki elszánással némileg kibontakozánk, végkép üdülni kezdene vérünk, 's a' helyett, hogy most háladatlan theoriákban, felszines kisérletekben és irigy agyarkodások és hiu "mindegyik akarja vinni a' kolompot" féltékenységek közt pazéroljuk el legjobb erőnket, egy lelkes nemzetté forrna mind inkább össze a' magyar, melly nemcsak elágzó lelkesedéssel, de az állodalom minden tagját átható köz szellemmel bir, 's ha akkor a' szerencsésb ivadék elhunyt jobbjaink néhányait, kik a' kisértet óráiban el nem csüggedének, de öröki elbukástul megmenték 's mind magasbra emelék a' magyart, mirül nemzet szigoruan itélt, a' mindennapi élet elszóró körén tulemelve honunk központi hegyeiben már nyugodva lelné: 's valljon azt hiszszük, nem fogna az akkor éppen olly szent érzelmeket gerjeszteni minden nemesb kebelben, mint az most, az istennek nem elég tiszta-

az ármánynak ellenben nem elég erős voltunknál fogva, némi kevés kivétellel ma általjánosan véve, alkalmasint a' nevetségesnek vagy legalább a' felette közönyösnek szinében jelenik meg ?

Tegyük fel e' jobbra fordulást — 's kérdem, miért ne tennénk illyest fel; mert hiszen ha kifejthetési erőnkben 's szebb jövendőnkben nem bizunk, akkor inkább tüstént düljünk sírba, minthogy kifejthetési erőnk hihetőségén és szebb jövendőnk reményén kivül de legkisebbel sem birunk — akármiként ábrándozzék is tudja Isten milly elsőségünkrül a' felszínes elbizottság vagy a' magát kéjképekben ringató hazai kedély — mivel a' 'valónak' itélőszéke előtt csak távulrul is mint 'tökéletessel' kérkedni volna jogunk; — tegyük tehát e' jobbrafordulást fel, és meglátjuk rögtön, nem olly igen nevetséges vagy közönyös színben fog eszmém mutatkozni, kivált ha emlékezetünkbe akarjuk hozni, hogy a' megbecsültetés illyféle nyughelyei már régi időkben is léteztek, mikor többek közt Egyiptom szigorú itéletet hozott az elhunytakrul, mitül a' jobb ember éppen nem retteg, 's ujabb időkben több más nemzettel nagy Britannia is milly magaslelküleg jutalmazza meg a' hazáért jól ér-

demlett fiait, hol uton utfélén nemzet-emelte szobrai mutatkoznak az elhuuyt híveknek, 's hol Westminster tiszteletes boltozati közé a' legállatibb sem léphet mély megilletődés és elérzékenyült kedély nélkül; mert ott a' költő, valamint a' status embere, halálos sebektül elvérzett bajnok, mint nemkülönben a' gőzerő szerencsés alkalmazója 'sa't., szóval: — minden igyekezet, melly isteni szikra által sikerre vagy érdemre fejlett, és ekkép bármilly különös utakon is a' haza-, általa az emberiség-, 's ez által a' mindenségnek feldicsőitéséhez járult, egyiránt nyeri el nemcsak nyughelyét, de a' hazafiak sőt az egész emberiség közmegtiszteléséť is. — 'S ha erre figyelmezünk, ha ezt átgondoljuk, nemde tüstént józanabb színben jelenik meg zsenge tervezetem, ugy hogy valóban, ha a' lelki örömök élvezete csak egy kissé van is ínyünk szerint, és istenben 's magunkban bizunk, hogy fajtánkbul még lesz valami: lehetetlen, miként a' felhoztakat minden legkisebb méltánylat nélkül a' nevetségesnek szinpadára állitsuk. Minden azonban az eszmének alkalmazásátul függ, mi ha rövidlátólag, a' dolog csak egy oldalát tekintve, rögtönözve, 's általjában szük- vagy igen is tágkeblűleg történik,

lehetetlen, miszerint a' már kezdetben elhibázott, csak szaporán ismét tönkre ne düljön, vagy legalább virágtalan állapotjábul valaha is kivergődhessék; 's okvetlen mindenkorra el lesz hibázva az egész. Ámde ennek eszközlése, ugy hogy már megindultakor, zsenge korában birjon némi méltósággal nemzeti temetőnk, nem olly könnyü, kivált ránk magyarokra nézve nem, kik — a' vallásos de divatot többé nem határozó törököt kivéve, ki hasonlólag különös becsben tartja jól érdemlett elhunytait — olly szomszédok által vagyunk környezve, kik efféle nemzettemetői eszmék iránt általján nem felette nagy sympathiával viseltetnek, 's kik a' mellett, hogy illyeseket velük született elménczkedésüknél fogva sokszor igen diadalmasan torzzá tesznek, vérünk tán éppen legjobbjait rendszerint felette különczködő, gyakorlati életre éppen nem való léghajósoknak tartják. Eleinte nagy sympathiára tehát nem igen számolhatunk, és azért annál óvakodóbbaknak kell lennünk elhunyt honfiaink kiválasztásában, mert csak igy adhatunk a' tárgynak némi méltóságot.

Nagy embereink eddigelé nem igen sürün voltak — ha t. i. az éltükben csillogókat 's felhőkbe-emelteket nem akarjuk nagy emberekkel összekeverni — 's nem azért, mintha a' legnemesbre, legdicsőbbre kevesebbé volna fogékony a' magyar, mint az emberiség akármelly faja; hanem mert részint eltörpitett nemzetiségünk-, részint kisded körben pangó szabadságunk- 's köz-szellemünknek ehhezképest parányi, vagy jobban mondva, semmi voltánál fogva, csak felette kevésnek kebléből csordulhata fel a' polgári erénynek azon minden figyelmet magára vonó varázsa, mellyben annyi magyar dús, csakhogy alkalom, illő mező és összetartás nélkül a' legmagasztosb lélek is hervadoz, vagy emberi tanu és köz méltánylat 's köz háladat nélkül egyedül saját keblében, vagy legfeljebb hívei szük körében leli erényeinek jutalmát. — Ha azonban semmi nem illik is nemzethez kevesbé, mint a' saját dicséret, mint maga magának felhőkbe emelése, mert ám tegyék, vagy inkább tehessék ezt idegenek: azért más részrül igazságtalanoknak sem kell lennünk magunk iránt; miszerint, ha jól emlékezem, Virág Benedekkel bátran el is mondhatjuk: hogy ha nem vala is érczemlékre érdemes honfiaink-

nak száma eddigelé felette nagy, egyszerü hálaemlékre mégis egynél már sokkal több érdemesíté magát.

Óvakodó, minden indulatot 's egyoldaluságot kirekesztő választással, tehát már most ugy indithatjuk meg a' dolgot, hogy az már zsenge kezdeténél elég méltósággal birjon, az okvetlen rá czélzandó gúny ás kaczajnak nemcsak elnémitására, de visszalökésére is, 's pedig azokra, kiknek semmi közök a' dologhoz, vagy kik elménczkedéseikkel azért iparkodnának saját alacsony állásukra levonni azon mezőt, melly csontaiktul alkalmasint mindig szeplőtlen maradand, mert belbecsük vajmi könnyü voltát maguk előtt sem titkolhatják el.

A' tárgy tehát éppen nincs napirenden kivül, 's haszna több, mint első pillanatra mutatkoznék; mert gondoljunk csak olly helyet közel fővárosunkhoz, hol könnyen megfordulhat minden magyar, hol azoknak hamvai egyesítve 's méltányolva volnának, kik emlék nélkül annyiaktul felejtve, sőt rokon hiveiktül is csak ritkán említve — mert hiszen illyen a' gyarló ember — most elszórva feküsznek a' hon minden részeiben, hazánknak azon derékei, kik nemzeti életszikránk elalvását gátolák 's azt magasbra fejték,

kiket minden magyar ismer és tisztel, de én ez alkalommal nem kivánok megnevezni, 's ugyan kérdem, nem volna-e az éldelet, távul az élet zajátul magunkba vonulva, a' hely szinén rebegni hálát hazánk elhunyt hősei felett; és nem volna-e hasznos a' lelki örömök illy magasztos élvezetivel mindinkább megismerkedni és azokat megkedvelni, mi által nem egy minden szépre és jóra fogékony de még tétova kebel, ha nem is rögtön, de lassanként bizonyosan megnyerné azon — hazát és ekkép az emberiséget feldicsőitő — irányt, mellyet a' megbecsült árnyak tartának éltükben, 's melly nélkül, akárki mit mond, sem igazi becs, sem valódi üdv e' világon nincs? Képzeljük ezt egy kissé elevenebben, 's gondoljuk csak, milly gyönyörű lelki benyomást tenne az sok 'csak most éli tavaszát' hazánkfiára, ha nemzetünk virága, vagy inkább 'lelki kivonata' legalább testileg igy egyesítve 's könnyen felkereshetőleg lelné nyugtát, és az életben félreismert, félreértett, nem méltánylott, sőt gyülölt 's üldözött, és nemcsak testi nyomoruságtul, de az elszigetelésnek erkölcsi kínjaitul is szívetörött, de még is utolsó leheletig bajnokilag vivott, végre itt nyerné a' megismerésnek 's há-

lának noha bár késő, de azért annál inkább megérdemlett koszorúját: ugyan kérdem, nem szállna-e sok, a' legdicsőbb igazsági szomjjal tölt, de vérének és első felfogásának parancsolni nem tudó igazságtalan magába, 's olly könnyen elitélné, kárhoztatná-e az élőket, kiket könnyen fel nem fog, mint az ma olly mindennapi, ha naprul napra mindinkább tapasztalná, hogy tán nagyobb számmal érdemesiti a' félrevezethető, de elvégre igazságtalan lenni nem tudó nemzet, ez utólsó jutalomra az éltükben kevessé méltánylottakat, sőt üldözteket, mint azokat, kik fény és tömjén közt élték le napjaikat? 'S ha efféle tapasztalatok által lassanként a' nemzet minden tagjában szokássá válnék embert könnyen nem kárhoztatni, 's tetteire, bármilly különösöknek sőt visszásoknak látszassanak is lenni azok, tüstént a' hazaárulás bélyegét nem sütni: ugyan kérdem, ha nem vétetik kétségbe, hogy szép példák 's a' mindenen győző igazság kedvessé tétele által van megvetve a' nemzetek legtartósb alapja; ugyan kérdem, minden haszon nélkülinek, vagy csak közönyösnek mondhatni-e tervem minélelőbbi kivitelét? — Ugy látszik, nem; mikép legalább az én felfogásom 's

már többszer nyilvánitott nézetem szerint egyedül arrul lehet szó: a' legsürgetőbb tennivalók, az életkérdések' során áll-e eszmémnek tüstènti életbe hozása, 's valljon nem volna-e józanabb, sőt száraz igazságilag helyesb is, mind a' felállitására szükséges költséget, mind az arra megkivántató fejtörést 's időt valami sürgetőbbre, az életbe inkább vágóra fordítni.

E' körül forog, azt hiszem, egyedül a' kérdés; mellyet én im ekkép oldok fel: Miután egyeseknél soha nem időkünti, sőt néha, mikor veszély közelít, a' teendők lehető legsürgetőbbje, végakaratilag rendelkezni, 's itéletem szerint gyáva az ki; ha csak egy hű cseléd számára rendelkezhetnék is, ezt elmulasztja; ugy tartom, hogy szint ekkép népnek is, ha meg tudja becsülni magát, kell rendelkezni jövője felől, habár ez egyedül jobbjainak megtiszteltetéseig terjedne is, 's annál sürgetőbben, minél inkább áradozik körülte veszély.

Ha tehát akkor, midőn 'Kelet Népe' czimü munkám jött világra, a' teendők sorába állitám egy nemzeti Üdvlelde felállitását— mert kivéve törvényeit 's netaláni szerződéseit. ugyan mirül rendelkezhetnék nem-

2*

zet végakaratilag egyébként? — azt ma annál kevesebbé mulaszthatom el, ha előbbi és mostani szavaimmal tökéletes következetlenségbe jőni nem akarok; minthogy ha két évvel ezelőtt csak sejtém a' közelítő veszélyt, most tökéletesen látom, milly aggasztólag bonyolodik honunk a' legveszélyesb szirtek és zátonyok közé mindinkább, és ekkép ha akkor tartám a' tárgyat napi renden levőnek, azt most természet szerint a' legsürgetőbbek közé kell soroznom.

Bocsánat, ha magamat annyiszor hozom fel, 's azt most ismét teendem, mi által — ugy szólván — kizárólag magam kényszerítem magamra némi oldalokrul az autobiographiai sujtásokat; ámde némiekrül nem szólhatok tán igen nagy eltérések nélkül, mikre most sem idő sem hely, ha csekély személyemet nem szövöm a' mondandókba némileg. Engedékenységért esedezem tehát; a' netaláni sujtásokat pedig türni fogom. — Már éltem tavaszában sokszor fájdalmasan megilletődve tapasztalám, hány, máskép derék vagy legalább deréknek tartott ember hal

el minden rendelkezés nélkül, 's milly kigázolhatlan egybebonyolodásokban, sőt néha milly keserű inségben hagyja ez által hozzátartozóit sőt vérét hátra. Alig voltam is ezért husz esztendősnél több, 's már megirám végrendeletemet, jóllehet akkor minden csepp véremben érzém, milly messze állna tőlem még a' halál, se nőm se gyermekem nem vala, és azon egypár cseléd, ki körültem forgott, sem követelhete igazság szerint valami nagy jutalmat vagy holtigi ellátást tőlem. De éppen nagyobb utnak készülék, 's igy gondolám, tegyünk ebben is rendet. — Az akkori végrendeletemet aláirók azonban mód nélkül lekaczagtak. "Tán azt hiszi, már meg kell halni?" igy szólt egyik; "Micsoda gondolat most testamentomot irni?" — igy szólt másik, és igy tovább; midőn egyet sem véve ki, mindnyája az egészet egyedül valami különczködési szeszélynek, vagy tulságos vallási hajlamba esés következményének tartá. Ámde én már akkor is felette jól érzém, mikép ez esetben én a' különcz vagy inkább a' bevett szokáson künti, állnék az igazi szabály mezején, 's a' bevett szokás szerintiek állnának azon kün. — 1830-ban az országgyülésen, miután több izben tettem változásokat vég-

akaratomban, azt az országgyülésnek vagy hatvan szinte leglelkesb tagjai által ismét aláiratám, 's pedig annyiakkal egyedül azon okbul — hiszen őt is elvégezhette volna — mert remélni szerettem, hogy efféle példák által tán némi fordulatot fogna nyerni azon, ma éppen ugy mint azelőtt divatozó gyönyörü nonchalance, melly szerint nem egy, sem övéire, sem hiveire egy perczig sem gondolván, valóban nem igen különben mint állat, mul ki a' világbul; ámde, tisztelet, becsület, de igazság is, némi keveseken kivül, kik példákra nem szorultak, mert azokkal magok mehetnek elé, a' nagyobb rész a' felhozott alkalomnál szintugy kaczagott 's gunyolt, mint mikor harminczegy évvel ezelőtt irtam legelső végakaratomat, 's szinte különczködésnek, vagy már a' kereszthez csuszó mászó bűnös' ez életben annyiszor tapasztalt fogásának tartá; mert hogy csak egyet is, ki azelőtt nem rendelkezék, az adott, és azt hiszem, nem legroszabb példának utánzására cselekvésem birt volna, valóban nagyon kétlem. — Kicsiségnek látszik tán a' dolog, de engem felette elszomorítá, mikép csak kevesen fogák fel, czélom mi volna; elszomorítá, búba sülyeszte pedig azért,

mert lelkem legbelsőbb rejtekébül szólva, csak bajjal hiszem, hogy olly népbül valaha sok lehessen, mellynek legkitünőbb tagjai is olly szórakodottságban élnek és olly kevéssé magukba térvék, és ennélfogva olly kevessé szilárd elvek' emberei, mikép napot nap után láthassanak kelni 's alkonyodni, a' nélkül hogy hátramaradó vérük- és hiveikrül rendelkeznének. — Lehetnek 's vannak mindenben kivételek, nem akarom tagadni; de azért általjánosan soha sem hiszem, hogy azon egyénnek, ki hátramaradó vér- és hiveirül — ha ebben módja van — nem gondoskodik, egyéb emberi kötelességei is felette nagyon, 's nem csak fitogtatásként de valódilag feküinnének szívén, vagy azok felfogása jól elrendezve ékesítné fejét. Olly honban pedig, hol a' lakosok nagyobb, vagy legalább kitünőbb részében nincs tökéletes tisztában és mindigi éberségben, azon kötelességek summája, mellyek teljesitése nélkül bizony here vagy bitor fényü az ember, ott nemzeti becsület és dicsőség ugyan soha nagy magasságra emelkedni nem fog. Hiába esküszik is nekem azért hazafiui érzetrül, fejedelem iránti hűségrül, honszeretetrül, barátságrul akárki is, nem hiszek neki, ki állatként

képes hátra hagyni, 's minden ellátás nélkül a' kétes jövendőre bízni vérét, vagy csak hivét is. — Illyes csak fény, taps és haszon végett, vagy változó ingatag szenvedelmek után cselekszik, és nem azon soha nem változó kötelesség elve szerint, melly ma is csak arra hevít, mire lelkesíte tegnap, 's örökleg csak azt fogja parancsolni, mit parancsol ma, 's mi nem egyéb, mint: add meg a' fejedelemnek, mi a' fejedelemé, 's le az Istentül kezdve a' természet minden alkatjáinak a' magáét. — Végre 1836-ban a' pesti Casinóban ujra megpendítém a' dolgot, és az e' könyv végén *) szám alatti jegyzetben látható aláirást kezdém meg; mert minél többet forgatám belsőmben a' tárgyat, 's minél nagyobb vágygyal szomjaztam, sóvárogtam honunk egykori magasb és dicstelibb állása után: annál inkább nyilvánult előttem fel, hogy boldogságra, díszfokra és hatalomra csak ugy virulhat és emelkedhetik nemzet mindinkább, minél több fiaiban él 's gyümölcsöz az emberi kötelességek összege, mellyek azonban olly szoros lánczolatban állnak egymáshoz, mikép egynek elhanyagolása által csorbát nyer az egész, 's hatásának minden varázsa rögtön semmivé lesz; misze-

rint ki nem hű rokon, bizony nem is lehet hű hazafi, és ki nem hű embertárs, nem lehet hű barát; és ehhezképest ki hátrahagyandó vére és hivérül nem gondoskodik, annak házához és fejedelemhez vonzó hűsége is, ha nem színlett, legalább kétséges; mert hiszen ő egyedül ingatag szenvedelembül, 's mert kedve éppen ugy csosszan, vagy haszna végett hű, és nem azon polgári erénynek parancsa után, melly nélkül soha nemzetté nem virul nép, sőt az egykor legerősb nemzet is, ha annak szavára többé nem hallgat, végkép szolgaságba sülyed, vagy vad csordává fajul.

Azonban e' próbatétnek sem vala nagy sikere; mert azóta néhány elhunyt, saját aláirásának daczára sem rendelkezett, és ekkép nemcsak a' polgári kötelesség sommája ellen vétkezék, de részletileg is, mert még csak irott szavának sem lön ura. Egyetlen egy [5]) kezdé meg, 's nem hiszem, példám vagy aláirásának következtében, de elv szerint e' ránk nézve szomorú, de őt tekintve felette dicső sort; kirül azonban később.

Tudom, nem egy, felette nagy kicsinkedést, szűkkörü pedantságot fog mind ebben találni, és kivált Magyarország körülményeit tekintve, hol szinte minden, más világra indulónak megvannak örökösei, és ekkép indignatiom ugy látszik csak azon keveseket érintheti, kik örökösök nélkül lépnek a' világbul végrendeletlen. 'S igaz, ha kivált hiveinkrül felejtkezünk 's felejtjük azt is, mikép végóráiban szokta azt nyakra főre teljesítni nálunk legtöbb — mi által, azt hiszem, eléggé el van ismerve a' dolognak kötelességben, sőt lélekben járó léte — minek eszközlésére én az élet higgadtabb pillanatinak használását javaslom; igaz, mondom, ha ezen kicsiségekrül (!) felejtkezünk, valóban nem olly igen nagy bűnösök színében jelennek meg az általam sujtott 'jó lelkek!' de viszont én mutatkozom kicsinkedőnek.

Szabad-e azonban illyesekrül megfelejtkezni, 's mindenben 's mindenkor a' középszerüség sarai közt tengeni; ezen utálatos elemben, melly közt annyi magyar olly édesded és magával olly annyira megelégedőleg fetreng? Minden a' felfogástul függ. Ha ki már kielégitve érzi lelke vágyát, mivel az állatnál

egy kissé magasban áll, mert hiszen ő főtt, az állat ellenben csak nyers eledellel él, ő ruhában, az állat a' nélkül jár: ám legyen hite, vagy inkább 'hitetlensége' szerint, 's gyarapodjék, hizzék a' hon dicsőségére és a' férgek nagy örömére, mennyire birja. Ki azonban, és bizony mondom, nem ábrándi és kivihetlen, de az emberben létező perfectibilitas 's kivált a' magyarnak jobbra növekedő szelleménél fogva, bizonyosan elérhető magasb minták után sovárog, mind egyéni, mind családi, mind nemzeti tekintetben utálattal fordul el minden középszerütül, és ennek undok körein tulemelkedni leszen minden leheletének feladata.—'S ugyan mi most élő magyarok, egy ujabb szellemibb iskolának tanitványi,mi csak félig meddigi magasságra szomjazunk emelni honunkat? mi egy kimulandó fénynyel, mellyet ránk mint planetára más nap lövel, már beérjük? 's mind azon nemes hév, mellytül keblünk dagadoz, 's melly megvivásra szinte a' lehetetlennel elég erőt látszik lövelni ereinkbe; kérdem, ezen szent hév, mint nyári hőség-okozta szomjuság, a' mindennapi szűkkörü éldeletek pohara által már egészen el legyen oltva; 's egykori nagyságunk képe, melly lelkünkben olly

gyönyörteli biztosságban élt, és azon ujjászületési szent hit, mellynek szárnyain a' legmagasbat véltük elérhetni, csak magunk-alkotta phantasmagoriának, egyedül gyermekkorunk szappanbuboréku bohózatinak mutatkozzék?

Nem hiszem. 'S bár éltem foregna kérdésben, még sem hiszem. Mert él bennünk isteni szikra, 's láthatólag bővül és terjed mindinkább. Nem, nem; a' középszerüség ideje nálunk — hála az ég — már lepereg, mert legyen megpendítve a' szépnek, a' dicsőnek bájteli hangja csak egyszer, 's találjon fogékony kebelre bár hol: 's az anyagi élvezetek akár egy tengerében uszszunk is, mind nagyobb vágytul hevülend lelkünk, igazi hazánk, a' lelki örömök hazája felé.

A' polgári erények egyikét se hagyjuk ennélfogva parlagon, és ekkép vérünk- és hiveinkrül végrendeletileg is gondoskodjunk; mert csak akkor érhetjük el, a' lelki örömök hazáját, vagy más szavakkal: csak akkor emelkedhetik vérünk nemzetté, nagy, virágzó, dicső nemzetté, ha mindenki, vagy legalább a' nagyobb szám él polgárerényileg.

'S ha ez egyesekre nézve áll, ugyan kérdem: ka a' középszerüség saraibul nemzetileg is kibontakozni őszintén vágyunk, és semmit, de legkisebbet sem akarunk elmulasztani, mi nemzeti kifejlésünkre szolgálhatna 's bennünket méltóbb fénybe állitna, valljon miért ne alkalmaznók, módosítva a' módosítandókat, a' szőnyegen levő kérdést vérünkre is az által, hogy míg diszesb örökösödésben, mint a' milyen ránk szállott, részesíthetjük azt, legalább elhunyt 's elhunyandó jobbjainkért gondoskodva, hamvaikat egy tisztes helyen egyesítnők. Ugyan mi ebben a' különös, mi a' gunyra méltó? — Ugy hiszem, semmi; sőt nekem ugy látszik, hogy valamint egyesre nézve a' teendők legsürgetőbbjei közé való, hátrahagyandóirul rendelkezni, 's nem azt illeti a' gúny, ki igy cselekszik, de azt, ki itt különczséget lát: szintugy nem tehet nemzet, kivált a' magyar, melly csak most üdül, és mellynek nem egy tagja él az 'après moi le déluge' *) gyönyörü themája szerint, semmi sürgetőbbet, mint rendelkezni jobbjainak hamvairul minélelőbb; 's most annál inkább, mert nemcsak pillanatai drágák, hanem mert alkalmasint nem sokára a' legnagyobb veszélyek közé bonyolodik, és ekkép ha

nem használ is, legalább nem árt, e' tekintetben is rendben lenni.

Szánakozva bámulok az Istenhez soha nem térőn, ha tul nem becsüli magát 's végig következetes marad; bámulom erejét, de sajnálom a' legfőbb jóvali rokontalansága miatt.— Utálatra méltónak tartom ellenben az istentagadót, ki azonban veszély közt szepeg, és keresztbez borul; és előttem csak az látszik talpra esettnek, ki főkép csend és béke közt naponta felemeli lelkét a' legdicsőbbhez, veszély közt azonban tán rövid fohászon kivül, semmi hosszas és panaszló litániát soha végperczig nem intonál.

Rendelkezzünk mi tehát ennélfogva nemcsak egyéni- de nemzetileg is, midőn még aránylag csak felette kicsi haboktul hányatunk, s' a' nagy veszélyek küszöbe tőlünk még távulabb, t. i. most, 's pedig egy cseppet sem azért, mintha szerencsés kimenetelen lágyszívüleg 's előlegesen már kétségbe esnénk, 's már a' "legvégsőkben" éreznők magunkat; hanem hogy e' tekintetben is rendben levén,

asszonyi elgyengülések- és panaszokra ne fakadjunk, erőnket ez által ne fogyaszszuk a' megvívás óráiban, de elszántan vagy verjük vissza a' ránk idézett veszélyeket diadalilag, vagy bukjunk a' mindenség feneketlenségibe panaszlan.

Saját felfogásom szerint — mint ez az előadottakbul, ugy gondolnám, elég világosan kitünik — egy nemzeti temetőnek felállitása tehát — mert törvényein, szerződésein kivül, mint mondám, ugyan mikép rendelkezhetnék nemzet magárul máskép? — nemcsak a' lehető legsürgetőbb tennivalók, de egyenesen az életkérdések során áll.

Felfogásomat azonban senkire sem ohajtom kényszerítni, 's egész kiterjedésben tudom méltánylani másoknak a' fenforgó tárgy körülti véleményét is, 's annál inkább, mert az életkérdések józan sorozata, a' teendők valóban legkényesbike. Bizonyosan sem 'Kelet Népe' czímű munkámban, sem ez alkalommal nem hozom ennélfogva az üdvleldei eszmét szőnyegre, ha másoknak a' dologhoz csak egy garassali hozzájárultát, vagy idejük 's fáradozásaik csak egy kissé hoszabb 's nagyobb adóját, mint a' mennyivel például a' Mátyás szobra jár vagy 'már járt', volna okom követelni.

Én sem pénz, sem idő, sem különös fáradsági áldozatot senkitül nem kivánok, senkit ez iránt nem unszolok; mert nekem nem kell más, és esedezésem egybefoglalatja nem egyéb, mint a' közönségnek eszmémet pártoló erkölcsi hajlama, egy kis jó tanács, 's a' most legközelebbrül egybegyülendő országos rendek néhány órai működése. Ebbül áll az egész. — Már mi a' helyzetet illeti, azt e' czélra saját pénzemen, azt gondolom felette alkalmas helyütt a' budai hegyekben, ha tetszik, tüstént beszerzem, 's azt a' közönség szabad rendelkezése alá bocsátom. A' helynek megszerzése körül tehát semmi gond, legalább azt hiszem, mert a' megszerzendő hely mind elvonultsága mind magassága tekintetében tökéletesen látszik mai körülményeinkben megfelelni a' czélnak. Mai körülményeikben, mondom, mert ha például Kosciuszko volna köztünk, kinek szinte kis hegyet emelt a' lelkes lengyel, min — azt hiszem — senki a' világon, még a' földileg legerősb sem mert kaczagni: akkor közelebbi pontot, például Sz. Gellért hegyének pázsitos részét is e' czélra alkalmasnak, sőt sokkal alkalmasbnak lehetne mondani, mellynek fekvése, a' központi várost tekintve, igen

kies, és érdekes szép emlékekkel feldíszesítve, még sokkal kiesebbé válnék. Miután azonban Kosciuszko köztünk nincs, kit minden szinü egy test-, egy lélekkel nemzeti hősnek tartana; vagy ha volt volna is köztünk Kosciuszko, irigy versengéseinknél fogva, ő egyedül mint párt embere jelenne mostanság még meg, kit olly arányban piszkol egy rész be, mint a' melly arányban a' másik felistenít; miután, mondom, eddigelé inkább csak illyféle egy részrül bepiszkolt vagy legalább nem méltánylott martirokkal birt honunk; 's fejletlenségünk-, 's ebbül eredő viszálkodásink- 's egybebonyolodott körülményeinkhez képest egy darabig még alkalmasint csak illyfélékkel fog dicsekedhetni, kiket vagy az egyik vagy a' másik rész kinzott és kinoz, 's kik ekkép holtuk után szenvedelmes embertermészetileg számtalan kebelben legalább egy darabig szálkát hagynának hátra, ez okbul tán elvonultabb, távulabb helyzet az alkalmasb, t. i. ollyas, mint a' millyent a' budai hegyekben leltem, 's ha alkalmasnak találtatnék, megszerezni kész vagyok, melly ha mindenünnen látható, 's a' határban mindenen tulemelkedett is, még is olly félrevonult és olly elszigetelve áll, mikép igen is közel, vagy ugy szólván

utban 's mindig szemközt létele által irigységi vagy boszantási tárgy- és tövisként senkit se nem bökdös, se nem sért. — Kopár a' hegytér ugyan, de egykor, mikor a' mindent pusztítni szerető, és a' fanemmel is engesztelhetlen háboruban levő magyarországi lakosnak baltája még nem juta oda, lombos tölgy rengeteg lehete, és ekkép, ha a' kisded makkot 's a t. senki el nem gázolja, 's e' tekintetben is, t. i. a' fanem kimélése ügyében jobbra fordul, és maga magának legnagyobb hasznára a' faültetők iránt szent pietásra olvadoz a' magyar, idővel ismét csend- kéjt lehelő tölgyessé válhatik. Meredek a' hely, igaz, de annál jobb, mert annak szinére mámoros nem juthat, hol pedig isteníleg sovárgunk felhevülhetni, oda minden földi ittasságbul kiébredve, egyedül józan állapotban szabad lépnünk,minthogy a'testnek kéjbilincsei és ezer szórakodásai közt, hiába törekszik a' lélek csak egy kissé is magasbra emelkedni a' mindennapinál. A' helyzet körülti kérdés, melly ellen alig lehet valami elfogadhatót felhozni, 's mi több, mellyen kivül aligha alkalmasbat találhatni, tehát már meglehetősen tisztában van, habár egészen még eldöntve nincs is; mert hiszen tán még is lehetne alkalmasb

helyzetet feltalálni, például a' Sz. Gellért hegyét, melly egy martir után nyeré nevét, és ekkép nem egy politikai vagy közvéleményi martír felfogadására volna ez okbul is alkalmasb; és e' mellett a' legkiesb jóllehet komoly időtöltési sétául aránylag olly igen könnyen lehetne elrendezendő.... mi egyébiránt maga magátul valamikép csak el fog rendelkezni, feltéve, ha némi hajlamot bizónyít a' közönség a' felhozott eszméhez, 's kivált ha a' szép nem, hazánk hölgyei, nem különözik e' kérdésben is magukat némileg tőlünk el, mint — fájdalom — azt annyi másban teszik; mert fogékony kebel 's a' község hajlama nélkül, jobb, maradjon el az egész. Én azonban szeretem reméleni, szeretem hinni, mikép ha nem is tüstént, csak egy kis idő leforgása után, némi méltánylást még is nyerend eszmém; 's azért ezt feltéve, egyenesen, mint már fentebb érintém, jó tanácsért esedezem, mit tán ugy nyerhetek leginkább, ha itt az eszmének gyakorlati alkalmazásával hozom elő javasló vagy inkább inditványozó nézetimet, 's mindenki, ki jobbat tud, szíves a' sajtó által nézetim eligazitására szólalni fel.

Gyakorlati szempontbul tekintve, ugy látszik, két fő sarkon fordul az egész. 'S pedig először: a' kitűzött méltánylás kit illethessen, 's arra az illető mi módon érdemesíthesse magát? 's másodszor: ki legyen az, ki az érintett illetőséget, valamint a' szerzett érdemeket elitélje?

Kimerítő e' két kérdés körül nem lehetek; de lenni nem is kivánok. Nem lehetek, mert egyéb munkáim czéljátul igen eltávoznám; lenni pedig azon okbul nem kivánok, mivel jobbnak tartom, ha minden előelfoglalás nélkül szabad vitatkozás mezején tisztul ki 's határoztatik el ezen nem mindennapi ügy; mikép egyedül fővonások-, és határozatlan eszmékként kivánom is az itt darabosan előadandókat vétetni.

A' kérdésben levő méltánylás csak azt illethetné, ki jó sikerrel járult a' magyarnak szellemi és anyagi kifejtéséhez. A' seraphi szív tehát, minden cherubi ész nélkül, vagy más szavakkal: a' tiszta jó szándék még nem volna elég érdem 's a' t. — Vallás semmit sem határozna, 's arra, bár a' most ismertek körén tul feküннék is, legkisebb tekintet sem vétetnék; mert tán szorgosan kellene kerülni azon szánakozásra méltó elbizottságot, melly szerint nem egy, ugy

szólván istennek nevében gondolja megjutalmazhatni embertársát, 's egészen felejti, hogy ember csak emberileg, csak földileg jutalmazhat. Nem is lehetne ennekokáért az a' legtávulabbi kérdésnek is tárgya, ki miként állott az istenekkel, 's győzött vagy bukott-e,mikor belsejében megvítt a' jó a' roszszal, minthogy ezen harczoknak földi tanuja nincs, és ekkép láthatatlan birák elibe valók; valamint az anyagon tulemelkedett is csak tisztább sphaerákban nyerheti végüdvét. A' halandó egyedül mulékony emléket állithat, kedveseiért egyedül pillantás alatt kiszáradó könyüket sírhat; nem szabad ennekokáért bitorolnia felsőbb hatalmak tisztét, kik előtt egyedül nyilványulnak fel a' vesék titkai, és ekkép egyedül arrul lehet itélnie, mi érzékeire hat, 's azt jutalmaznia meg, mit ember embertársának javára müvelt. — Jóllehet hervadó azon koszorú azonban, mellyet ember fon ember halántéki körül, 's szellő hordja el a' csontjaira ezrektül vitt halmot, sőt az öröki valósághoz mérve, még Egyiptom pyramisai is alig élnek egy pillanatnak szűk körén tul; azért még sem megy soha is veszendőbe, mit, isteni szikrátul felhevítve, ember embertársának felemelésére vagy az egyetem

feldicsőitésére tett, csakhogy az üdvnek jutalmit nem osztogatják halandók, de egyedül istenek.

Külön fajuak, vérüek 's nyelvüek közt sem kellene, mint gondolnám, különbséget tenni 's elválasztó falakat vonni, mint előlegesen, mikor még ennyire nem fejlett ki bennem az eszme, vala szándékom; mert ha ki nem magyar is, miért ne érezhetnénk vele legőszintébb sympathiát, miért ne sorozhatnánk őt legvalódibb háláérzettel jótevőink közé, ha felfogván nemzeti kifejlésünk 's nemzetiségünk szent ügyét, segédkezet nyujtott volna vérünk kitisztítása 's felemelése körül; hiszen nemzetiség ki nem zárja az emberiséget, mint viszont ki saját véréhez valóban hű, nem kevesbé hű az egész emberi családhoz is, mert kifejlett nemzetek lépcsőin emelkedik magasbra az emberiség; valamint a' derék nemzet sem egyéb, mint sok derék polgárok öszvege. 'S onnan, mert mindenek előtt imádja hazáját a' szebb lelkületü, nem következik, hogy legkisebb gyülöletet is kelljen keblében azért más nemzetüek ellen táplálni.

Születési lépcsőzetrül egy szót sem szólok; mert azt hiszem, ki legerősebben hinné is a' külön osz-

tályok elkülönzött voltát az emberi boldogságra nézve általjában, vagy még némi népek közt szükségesnek, még illyes sem fogna illy elválasztások mellett, az elhunytak mezején felette nagy buzgósággal harczolni 's heveskedni.

Minden egyoldaluságot 's minden rögtönzést egyiránt és felette féltékenyen kellene kerülni, nehogy pártszínt nyerjen a' dolog, 's pillanat-okozta felhevülésben tán ollyan is emeltessék a' megjutalmazásnak szánt helyre, ki arra érdemetlen, 's ekkép nem odavaló. Már ha ez kellő és elégséges figyelembe nem vétetik, igen könnyen megtörténhetnék, hogy egy vagy más párt, melly éppen, habár csak pillanatilag is, egy kissé több erővel bir, kedvenczeit, bálványait rendre mind behozná, és ez által vagy mindenkorra elaljasitná, az egyedül a' valódi érdemnek, 's nem a' hatalom- 's a' népittasságtul felemeltnek megjutalmaztatására szánt helyet, vagy azon felette kellemetlen helyzetbe szorítná a' jövőket: azt Augias istálóiként néha kiseperni kénytelenítetni; mik által egyiránt ketté volna törve a' dolognak szellemi bája 's varázsa örökre.

Ennélfogva tán legalább egy évet, vagy még hoszabb időt is be kellene várni, mielőtt elhunytnak

ebbeli megjutalmaztatását szőnyegre volna szabad hozni; élőrül pedig, akármicsoda esetben és bármilly különös körülmények közt, de csak legtávulabbrul szót is tenni tilos lenne.

Nemzeti részrehajlatlanság 's nemzeti méltóság fényében kellene állani a' megjutalmazásnak, millyet ha nem visel, a' legérdemesb, a' legdicsőbb is, emeljenek emlékére bár márvány- sőt érez-szobrot, mindig, vagy legalább felette könnyen a' pártkedvenczek sorába sülyed. — Illy esetben van többek közt Kisfaludy Károl, Virág Benedek, Kölcsey, sőt nagy Corvin maga is; minthogy nem a' nemzet 's nem annak megbizottjai, de a' három elsőnek a' szent barátság rakott, a' magas fejedelemnek pedig a' nemzet nevében szólani és kegyeket osztogatni szerető felekezet törekedik emelni szobrot. Párt bálványainak, egyedül párt felmagasztaltjainak mutatkoznak is ezért az elősoroltak, jóllehet az egész nemzet érzi és vallja, mennyire érdemesek nemzeti jutalom- és hálára.

Részrehajlatlanság méltóságában álló nemzeti organumra volna tehát mindenek előtt szükség, minthogy egyedül illyes által kerültethetik el pártszín, rögtönzés, egyoldaluság, 's az alkalmazás mind azon hibái, mellyekbe egyeseknek okvetlen esniök kell.

És ez okbul ohajtnám a' legközelebbrül egybegyülendő országos rendek befolyását a' dologba, mint fentebb érintém, de csak néhány órai működésileg; mert nekem legalább ugy látszik, többet az ugy is olly annyira 's olly fontosokkal terhelt országos rendektül kivánni discretióval nem lehetne, mint: hogy egyszer mindigre nevezzen ki bizonyos birói választmányt, melly jövőre mindig maga magát egészítse ki, 's melly tán némi rendszabások, vagy egyedül saját tapintata és méltányérzete szerint, 's minden felelőség terhe nélkül járna el tisztében.

A' legelső szerencsés választás körül forog — nekem legalább ugy látszik — a' dolog léte 's nemléte, minthogy a' kiválasztott testület, az érintett tárgyban a' nemzet nevében cselekednék. Jó volna-e egyébiránt a' kiválasztott testületet tán még is némileg az ország rendeitül függésben tartani, vagy

azt egészen szabadon hagyni; nem ártana-e, ha a' kiválasztott de elhunyt birói tagok helyett nem a' testület, de mindig az országgyülés rendelkeznék; az ebbeli választásoknak mi módon lehetne legczélirányosban végbemenni; a' választmányi birák száma milly nagy volna; továbbá, kiket kellene vagy lehetne azokká választani: "egyedül országgyülési tagokat, vagy tán másokat is; életfogytáig, vagy tán bizonyos évekre volnának-e csak választandók; végre müködéseiket mi módon vinnék a' kiválasztott birák, hogy életbe lépjen az egész 's rendesen folyjon?" 'sa't; — ezek mind annyi kérdések, miket most a' hely és idő szüke miatt fejtegetni nem kivánok, mellyek azonban a' dolog legmélyebb lényegébe, vagy jobban mondva, annak életébe vágnak, 's ekkép minden oldalrul 's higgadt kebellel kifejtendők, 's ugyancsak ámítás nélküli alapra állítandók, minthogy — 's ezt soha, kivált a' kérdésben levő tárgynál de egy pillanatig sem szabad felejtenünk — a' n e v e t s é g e s a' m a g a s z t o s n a k t ő s z o m s z é d j a. Elég, vagy inkább: bizonyos az, hogy a' dolog aljas vagy magasztos kifejtése szinte egyedül a' szabad választás sikerén, és a' választottak lelkületén

fordul meg; miszerint ha ki jó tanácscsal eléállni tud, 's érdekli őt a' tárgy, ám szíveskedjék és mondja: mikép lehetne elintézni e' választást gyakorlatilag, ugy hogy a' választottak valóban és minden bitor szín nélkül a' nemzet organumának tekinthessenek; 's aztán: ez utolsóknak milly utmutatások vagy legalább micsoda elvek után kellene eljárni tisztükben?

'S im ez alkalommal a' dolog mi módoni lábraállításárul egy szóval sem kivánok mondani többet. Mielőtt azonban e' czikket bevégezném, némi felvilágításokkal nemcsak a' tárgynak, de magamnak is tartozom.

Sok azt hihetné, vagy mondjuk ki: azt hiszi — mint már fentebb érintém — hogy személyemet nagyon is tulbecsülvén, magam számára szép olcsón és szép okosan egy kis pantheont kivánnék emelni, és ekkép még éltemben a' hiuságnak e' tömjénét is élvezni 's a't. — Miután pedig ingyen ajánlanék tért, némileg már előre elfoglalnám, felette ügyesen néhány fo-

rintocskáért, a' személyem, vagy inkább: csontjaim fölötti birálkodást; mert híszen valamint illő vala, a' magyar tudós társaságnak megpenditőjét másod-elnök, igazgató és tiszteleti tagul megválasztania, mire sok előtt nem igen vagyok érdemes: ugy bír a' dolog természete szerint a' magyar temetőnek inditványozója is szabad belépti jegygyel, saját felemelésére mozgásba hozott Üdvleldéjébe!!!

De nem így! Mert jóllehet senki nem érzi inkább mint én,mennyire roszabbak, felette nagy gyarlóságomnál fogva, tetteim mint tanaim; és bizony senki nálamnál élénkebben nem érzi, mennyi homály, mennyi árnyék fedi lelkemet, 's ekkép mind Isten mind ember előtt mennyi engedékenységre van legnagyobb szükségem; azért én a' többiektül a' fenforgó tárgyban kivételt, nem egypár hold föld ajándokért, de ha mindenemet, sőt szivvéremet kellene is bocsátnom áruba, soha nem fognék követelni, hanem illyest egyenesen tiltanék, valamint tiltom most előre, ha csakugyan életbe lép eszmém, 's az engem tulélendők által fontolás alá kerülne becsem; tiltom t.i. hogy a' másokra nézve megállapitandó rendszerinti

itéletet mellőzve, bármilly kedvézésként részesültessem illy megbecsültetésben.

Százszorta boldog, ki szavaival mindig következetes, tényben is ugyanaz mi ajkkal; százszorta boldogabb azonban még, kihez az Eumenidák közelitni nem mernek és ki mint szent, magávali kimondhatlan megelégedésénél fogva tisztán sejti, hogy szeplőtlen fog lelke egykor az ő Istene előtt állni (!!); én azonban, és nem önmegalázási hiuságnál—mi egyébiránt szinte sokszor megtörténik a' világon — hanem valósággal az általjános emberi 's különösen saját természetem gyarló voltánál fogva korántsem ezen magasságon, de azok osztályában mélyen állok, kik az ismert publicanussal Istenhez egyedül igy rebeghetnek: kiméld meg uram nagy bűnösödet; az egykor tán előbb mint gondolnók, hamvaik fölötti itélethozókhoz pedig csak igy szólhatnak: ha egy kissé több jó találtatik bennünk mint rosz, már boldogak vagyunk, mert többel — némi ritka nagy lelkeket kivéve — halandó nem igen dicsekedhetik. Azonban mi engem illet, az a' kérdés: fognak-e több jót vagy több roszat találni bennem? És e' szerint legyek kimélet nélkül elitélve, mint akárki más, sőt biráim,

kik tán bizonyos hajlamot érzendnek felém, mert én hozám fel nagyobb 's tán egy kissé magasztosb vonásokban az eszmét, biráim, mondom, ébrek és engesztelhetlenek legyenek, mikor rólam leszen szó; mert nem arrul van itt kérdés: — és itt vigyázzunk — Péternek, Pálnak, vagy Istvánnak bőr- és csontját hol takarítsák el — a' mivel felemelkedettebb gondolkozásu nem igen törődik — hanem az forog fen, hogy nagy crisishez közelitő hazánk derekabbjai, valóságos jobbjai, a' mindennapiak és kivált selejtesek sorábul kiemelve, egy helyütt legyenek például az élők 's a' jövők számára összesítve; miszerint, ha még van nemes élet és igazi erény a' magyar vérben, e' kis becsületi és lelki inger is járuljon némileg hazánk létének biztositásához az által, hogy a' selejtes felejtve, a' mindennapi elmellőzve, a' derék ellenben nemzetileg jutalmazva levén, mind inkább növekedjék anyaföldünk határai közt, a' hazáért jól érdemlettek száma. Mihezképest habár akárkiben — és ekkép bennem is — minden törekedése daczára szolgálni a' hont, még is több salak mint kitisztult ércz találtatnék, és az sülne elhunyta után ki, hogy a' magyart tekintve, több káros- mint hasz-

nosnak lett volna szerzője — mirül nem ő, de egyedül más itélhet — akkor soha porhüvelye a' sikeresb honi bajnokok nyughelyét semmi áron ne szeplősítse; minthogy egyedül kristálytisztaságu léténél fogva válhatik nemzeti felvirulásunk kérdésében, az általam indítványozott Üdvlelde, bizonyos sulyu tényezővé; és ekkép egyén, bárki lenne is az, legkisebb kiméletet vagy kivételt nem követelhet, és ehhezképest rám alkalmazva a' szabályt, természetesen a' többieknél semmivel különb személyem sem, sőt egyenesen kimondom: inkább büntetésnek, mintsem jutalomnak tartanám, ha éppen általam töretnék ketté az olly szükséges tisztasági báj, 's miattam történnék kivétel; mert valóban százszorta nagyobb szeretettel hordom Magyarország jövendőjét keblemben, mintsem igen aggódnám, hol fog enyészni agyagrészem. 'S ha valaki kérdené: mit adnék az egykori üdvleldébeni eltemettetésért? azt válaszolnám: "érdemetlenül egy jó szót sem;" midőn őszinte megismerem, semmi e' földön lelkemet nagyobb kéjekbe nem ringathatná, mint hazánkfiainak illy háláját megérdemelhetnem; mert ez annak volna jele — mivel tiszta szándék ezen jutalomra tán még nem

volna elégséges ok — hogy némi kis törekedésim minden haszon nélkül nem párologtak a' levegőbe, és ekkép nem kellene im ezen kinos szavakra fakadnom: "nem egy éjszakán, de éltem legjobb részén át olajt és munkát veszték." — És ugyan miért szégyeleném ezt megvallani? Ha mások, 's nagy becsben levők, czím, tiszt, hatalom, kincs és effélék megnyerése után izzadoznak, és ez mindennapisága miatt igen nagyon maga rendén van vagy legalább szemet nem szur, miért kellene nekem azon pirulnom, hogy én viszont kirekesztőleg egyedül vérem egy kis méltánylata után sovárgok?

Egy vagy más temetőbe lerakatni, semmi; vérünk dicséretét, jutalmát nyerni elhunytunk után ellenben, minden; mert egyedül a' többé nem létezők fölötti itélet a' valóban igazságos. Iparkodjunk tehát azt megérdemleni, hadd legyen vérünk jobb része jutalmul, ha emelkedik nemzetünk, az élők és jövők példájára lerakva egy helyütt; ha ellenben buknunk kell, lelje akkor különbség nélkül minden magyar végvigasztalásul öröki nyugtát egyesülten.

'S ha most valaki tudakolná: saját pénzbeli kis tehetségem részét miért nem fordítanám inkább egyébre, mint temető felállitására, holott magam is látszanám sok egyéb tárgyak sokkal sürgetőbb voltát elismerni; 's ha tudakolná tovább: mikép untathatnám most a' közönséget, melly egyedül életbe vágók után eseng, efféle temetői hosszas fejtegetésekkel, most mikor magam állítása szerint Magyarország pillanatai annyira volnának drágák, — annak így válaszolok: már több izben 's kivált legközelebbrül nem egy által gáncsoltatám, hogy nyomtatványaimat olly drága áron adnám. Ezt — igaz — tevém 's teendem, de nem fukarságbul, hanem azon czélbul tevém 's teendem, hogy e' tekintetben is járuljak azon számtalan alapnélküli ferde felfogások némilegi tisztálásához és józan helyreállításához, mellyek egyike szerint nem egy, magának ideálokat pillanat alatt teremtő és azokat ismét éppen olly sebességgel leromboló gyengész illeti gúnynyal azon kereseti mezőt, mellynél emberek közt érdemesb nincs, t. i. a' két tenyér és velő utánit; 's éppen ő teszi nyavalygó álomkórsága közt 's alkalmasint tudta nélkül gyanussá azt, mit szép világban tüntetni elé neki

volna legnagyobb oka, minthogy magának tán egy hüvelyknyi e g y é b mezeje nincs, ha t. i. illy (értelmi) mezeje van.

"Ne olly drágán adjam velőm 's tenyerem munkáját, t. i. könyvemet, mint azt megvásárlani hajlandónak mutatja magát a' közönség!" — Milly ferde felfogás! és valóban kulcsul szolgálhat némi mai napi népboldogitónak a' legkülönösb zagyvalékkal tölt fejszekrényéhez! Az ember azt hinné, illyféle olly oldalrul jő, hol a' nagy urasági táblák, bejárhatlan legelők 's hagyományként már bölcsőben, sans travail et sans sueur — fáradság és izzadság nélkül — talált kincsek, tartatnak nemes, azaz nemesi (!) birtoknak; 's viszont a' tenyerek munkája nem vétetik nagy tekintetbe, a' velőnek működései pedig nem ritkán, kivált ha a' közönséges láthatáron egy kissé tulemelkednek, még veszedelmes viszketeg- 's irányoknak, vagy kimélőbb itéletnél fogva bizony csak alárendelt becsüeknek tartatnak. De nem! 'S mit mondjunk, ha nem ezen oldalrul jő a' gáncs, de éppen ellenkezőleg azon oldalrul, hol az emberi méltóságnak, a' munkával szerzett becsnek, szóval: hol a' szorgalom 's állhatatosság által ügyesedett

tenyérnek 's kifejlett velőnek mindenek fölötti fénye variáltatik megnemszűnőleg; mit mondjunk illy különös jelenetekre? kérdem. Valóban semmi egyebet nem mondhatunk, hanem hogy némi, az iskolai fenyiték alul igen is korán kiszabadult, tán kicsapott ész- és szívben nyavalygónak gyülölete — nem, de — dühös vaksága minden ellen, mi nálánál magasb és hatalmasb, oll nagy, olly határnélküli, miszerint akármi jőne is onnan, az bár leginkább saját haszna-, becsülete-, sőt üdvére szolgálna is, kivétel nélkül ellenséges érzettel, 's ekkép gyanúval fogadtatik.

Ha ki álomban nyert pénzének ura, 's hagyományként rászállott birtokát bármi drágán bocsáthatja is áruba, a' nélkül hogy őt legtávulabbrul is gáncsolni lehetne, ugyan a' sajátnak milly szent szinében jelenik meg a' tenyér ügyességének és a' velő kifejtett voltának gyümölcse? Nemde? Vagy tán annyira ment már a' nivellatio viszketege, miszerint nemcsak a' szerencse és véletlen által, de még a' legnagyobb fáradozások, és sokszor ugy szólván vérverítékkel nyert elsőségek gyümölcsei is egyiránt osztassanak fel a' világ népe közt, miszerint annál magasb pyramis emeltessék a' restség és ostobaság

feldicsőitésére. Valóban illykor csak szánakozni lehet, vagy utálattal kell fordulni el.

Istenem! milly tengere mutatkozik a' legzavarosb felfogásoknak 's leggyülölőbb szenvedelmeknek, 's viszont milly hiánya a' jól elrendelt eszméknek, 's minden jót, akárhonnan jő is, méltányló hazaszeretetnek, ha némi mostani magashanguak országalapitói theoriája, vagy inkább viszketege és ide oda kapkodása kellő szemügyre vétetik; mikép kötelessége is mindenkinek, személy-kimélet nélkül — mert add meg az Istentül lefelé a' világ minden alkatjának a' magáét — illy magukat tulbecsülő, 's másokat megnemszünőleg censuráló 's mindenbe avatkozó kontárokat, a' tanulás körébe ismét visszautasítni, mellybül idő előtt kiszöktek vagy kiestek.

Néhány kevés évvel ezelőtt nemcsak nem adott senki is irott munkáért sokat, sokért tán legkevesebbet sem, de a' nemzetnek többsége még szégyennek, vagy legalább nemes emberrel össze nem igen férőnek tartá, észszülemény által nyerekedni akarni; 's a' pénzért dolgozás 's fáradalom inkább csak a' nagy-, vagy inkább privilegiált-urilag becsmérlett mesteremberek, és csak felette kevessé méltatott kalmárok kö-

reibe tartozónak itéltetett, ugy szólván, köz megegyezésként. — Néhány év leforgása óta azonban olly szerencsés fordulatra kerül a' dolog, hogy nemcsak mind illőbb és illőbb tiszteletben állnak a' kéz és kivált a' velői mezőjük után élők, de a' jobb munkák mellett sokszor még a' szalma is elkél csudálatra méltólag.

Már most kérdem: ha én, ki szinte járultam ezen örvendetes fordulathoz egy kissé, elveimet felejtve régi nagy-urilag magam szállítám vala becsét az észszüleményeknek le, és könyveim ingyen, vagy kelendőségükön aluli eladása által ismét a' régi divat felmelegitésére jártam volna elő példával, azon jó (!) idők visszaidézésére, mikor bizonyos Anonymus apotheosisomat igéré, ha méneimmel ingyen fognék hágatni [1]; vagy azon még előbbi dicső (!) napoknak, mikor drága hazánkban körülbelül csak annak volt szabad pénzért könyvet irni, kinek ugy szólván csak rágni való kenyere sem volt, mert ki illyessel birt, annak illyest tenni már érdemtelen vala, a' tehetősnek pedig éppen szégyenére vált; ugyan ha így cselekszem, nem jövök-e mind azon elveimmel tökéletes következetlenségbe, mellyekkel árnyéklatilag változtatva

annyiszor a' hányszor a' nyilványosság mezejére kiállék a' magyar közönség előtt már, és mellyek szerint a' tehetősbek egy főkötelességének hiszem— ha t. i. a' feudalis kegyeskedés nagy uri váraibul valóban ki akarunk lépni a' polgáriság egyenlőbb terére — mindent kerülni, mi szegénysorsuban azon lealacsonító érzést szülhetné, hogy birtokát — t. i. tenyere és veleje tehetségét — mélyebbre állítjuk, mint például gyapjunk vagy borunk becsét; 's szinte kerülni mindent, mi őt — ha példánkat követi — pénzügyileg nyomná, ha ellenben nem követi, némileg árnyékba vagy legalább lejebb állitná. Már ha gyapjumat nem ajándékozom, sőt áron alul sem adom el, ámde az érte jött pénz részét tán okkal móddal a' haza oltárára teszem, miért adnám könyvemet ingyen vagy kelendőségén alul? És ha én ezt tenném, valljon ABC-t — kinek egyebe nincs — nem szorítnám-e némileg azon kelepczébe, hogy példám után egyenesen járva, tán jobban mondva: kényszerítve, ő is hasonlólag ingyen, vagy felette gyér haszonnal sőt veszteséggel adja könyvét, vagy példámat nem követve, mint szűkkeblü, mint fukar, a' hígvelejü ábrándozók sárdobálasinak tegye ki magát,

kik az ujabb, szellemibb iskola hiveinek, avatottjainak tartják 's mondják magukat ugyan, dę semmirül tiszta felfogásuk 's megemésztett fogalmuk nincsen, mi az érintett iskola fősarkalatit alkotja, és ekkép e' kérdésben is, mint ittas, egy oldalrul a' másikhoz tétovázva, a' helyett hogy a' magyar irodalom felvirágzására czélzó működéseket dicsérnék vagy csak helyben hagynák — melly soha nem virágozhat fel a' sikeresb szerzők lehető legmagasb megjutalmazása, t. i. könyveik lehető legdrágább eladása nélkül — a' helyett vakbuzgóságukban: mindent sült galambként a' nép szájába rakni, e' kifejtést is csirájában elgázolni szeretnék.

Árulja könyvét bármilly drágán akárki, mi közünk hozzá? Kinek drága, álljon odébb, 's irjon, ha birja, drágábbat; 's ha könyvének nincs becse, ám rajta szárad, ha pedig elkél, érdekesb voltának jele, és éljen a' sikeres, jó tapintatu fáradozó, és példája buzditson; ha pedig bőven kinyeré sokkal becsületesben szerzett pénzét, mint azt az életnek, kivált a' magyar életnek "a' kerekeket olly sokszor hájazni szükséges" bonyodalmi közt szerezhetni — vagy ez tán nem igy áll? — akkor fordítsa a' nyert

gyümölcsnek részét, ha birja és akarja, közvetlen valami köz czélra; de illyest is csak csinnyán müveljen, mert ha a' nyert jutalmat kiadja egyik, miért ne tegye azt szintugy másik, 's így tovább; mert hiszen miért mutassa magát egyik a' másiknál fukarabb számolónak, 's ki huzza azon választó vonalat, melly szerint egynek illyest még tenni szabad legyen, a' másiknak ellenben már szégyenére váljék; míg megint csak a' régi feudalis kegyeskedő várnak falai közt fogjuk a' feudum minden lealázó kiséretivel lelni magunkat. — Vagy tán az irodalmi pályán is azért éjjelezzen és fáradozzon a' közönség jobb része, hogy a' közönség fáradni, munkálni és keresni nem szerető részének asztalára, minden egyéb a' restséget és tudatlanságot előmozdító anyagi engedmények mellett, mikkel némelly népbarátok, vagy inkább álbarátok mások rovására őt megajándékozni ma olly különösen nagylelküek, könyveket is ingyen rakjon? Gyönyörű, nemzet kifejtésére a' bölcseségnek ugyancsak mély kutfejébül csurgadozó tervezet! — Nem, nem. Mert illyes csak akkor, és akkor is csak egyesült erővel van napi renden, mikor nemcsak kitisztultan fénylik azon, Magyarország

határai közt olly sokáig és olly vastag ködben álló igazság, hogy korántsem a' munkátlanság, de egyedül a' munka nemesít, hanem teljes virágzásban diszlik az irodalom mezeje is már. Ettül azonban még messze vagyunk, és ábrándok és hóbortok által oda bizony soha el sem is jutunk, bármikép nyitotta légyen is némellyeknek szemét ki a' kelet népe!

Egyébiránt legyen meggyőződése akárkinek e' kérdés körül akármi, 's bár birjon több sympathiát a' kegyességek és ajándékok, és a' közönség tunyább része, vagy többet a' hasonló jogok 's kedvezések, és a' közönség munkálni és fáradni szerető osztálya iránt; én tovább e' kérdést ez uttal fejtegetni nem kivánom. Elég az, hogy midőn az irodalmi pálya honunkban anyagilag is hasznosnak kezdett mutatkozni, 's ekkép saját iratim is kezdtek pénzt hozni, már akkor feltevém magamban, e' nem egész biztossággal várt jövedelemnek részét vagy tán egészét is — mint körülményeim engedendik — annál inkább ismét valami köz dologra szentelni, minthogy nemcsak határzott elvem volna, saját hasznomat mindig összeházasítni a' köz haszonnal, vagy jobban mondva: saját hasznomat egyedül a' köz haszonban 's

nem annak ellenében keresni; hanem mert honunk tehetősbjei közé állitott a' sors, és ekkép a' nagyobb kedvezések mellett, mellyekkel megajándékoza, nagyobb kötelességeket is rakott vállaimra. Illyesekrül azonban, a' fentebb érintett 'gyengédség parancsolja okoknál' fogva nem szóltam, 's most sem szólok, ha mintegy kést nem szegez mellemnek a' meggondolatlan hév, és ha a' magyar irodalomnak mindinkábbi elő mozdítása végett, jónak sőt szükségesnek nem tartom azon sajnos fallaciával homlokegyenest szállni szembe, melly szerint tán példánk miatt az emberben felette könnyen támadó ál-szégyentül kénytetve, hazánk jobb tehetségü és nagyobb szorgalmu, de szegényebb sorsu iróinknak csak olcsón, sőt ingyen kellene munkálniok.

Temetőre pedig azért kivánom szentelni irodalmi, 's kivált e' jelen közlés után háramlandó netaláni keresetem részét mindenek előtt; mert legközelebbrül végakaratilag nyerém egy jeles elhunytnak megkezdett, de be nem végzett, hanem azért még is felette érdekes 's magasb lelkületét olly szép világba állitó kéziratát, mellyet, azt hiszem, egy felemelkedettebb magyar sem fog részvét nélkül, és tán egynél több fog valódi haszonnal olvasni; mi okbul azt, jóllehet

csonka és nem egyéb, mint egy nagyobb munkának töredéke, minélelőbb közre is bocsátni kötelességemnek érzem, 's tán nem hibázok, ha egy jeles elhunytnak munkája által saját közlésem csekély becsét emelve, azon netaláni pénzerőt, mellyet nyerendek, jobbjaink jutalmára, ha lehet, vagy vérünk egyesitésére szentelem, ha kell.

Mi pedig az unalmat illeti, mellyet temetői előadásom hosszadalma által alkalmasint soknak okozék, most midőn egyedül életkérdések körül illenék 's ekkép kellene öszpontosítni minden időt, minden értelmet, minden kiállító tehetséget; ez iránt igy mentem magam. Ha ki veszély közt nyugodtabb kebellel 's férfiasabb elszánással ohajt élete megmentése körül vívhatni, az gyermekként ne hunyja be szemét, 's félénkként ne mámorítsa el eszét, de megbarátkozva a' halállal, készüljön a' legroszabbra; vagy más szavakkal: az, ki minden emberrel született földi gyengeségén lehetőleg tul kiván emelkedni a' veszély óráiban, az számoljon előbb magával, 's tegyen rendet. Mit vérünkre következőleg alkalmazok:

Kettős, életbe vágó veszély fenyegeti most a' magyart; egyike az — 's tán a' kisebb — hogy tul-

buzgóságtul hajtva, olly rögtönzésekre kényszeríti képviselőit legelső alkalommal, mikép rommá düljön a' régi épitmény, mielőtt egy illőbb laknak még le volnának rakva sarkalati, vagy hogy — 's ez a' hihetőbb — a' számtalan magukat mindenbe keverők indiscretioja által előre és annyira compromittálva lesz minden életbevágó kérdés, miszerint első alkalommal — t. i. legközelebbi országgyülésünkön — alkamasint lehetetlen leend, mind azt, vagy annak csak legkisebb, legsürgetőbb részét is életbe léptetni, mire, ha van idő, most van vagy soha, 's mi ha életbe bizonyos időnek leforgása alatt nem lép, én legalább a' magyarnak felvirulhatásárul, nem, de még csak fentarthatásárul is habár kétségbe nem is esem, sokat nem remélek; mi okbul tehát, ha csakugyan aggódásom nem alaptalan, mi nem sokára kiviláglandik, nem egészen időkünti, a' magyarnak is, míg a' tizenkilenczedik századhoz illő törvények által megirhatja végakaratját, előlegesen gondoskodni legalább sírjárul. "Hadd legyen nemzetünk jobb része jutalmul, ha diadalilag menekedünk, vagy vérünk romja végvigasztalásul, ha bukunk, egyesitve ott."

GRÓF

DESSEWFFY AURÉL-TÜL

HÁTRAHAGYOTT IROMÁNYTÖREDÉK

E' CZIM ALATT:

"MAGYARNYELV ÉS ELLENZŐI."

Foglalat. *)

*) Nem lehet nagyon nem sajnálnunk, hogy az e' Foglalat szerint tervezett tárgyrészleteket a' lelkes elhunyt a' két első czikken kivül nem dolgozhatta ki.

Bevezetés.

Ama rég kivánatos melegség, mellyel százazadokig tartott tespedés után sorvadozó nyelvünket előbb egyesek és irók, utóbb törvényhatóságok, végvalahára magok az ország rendei is felfogák, sok jó és szép mellett, mit előhozott, néha 's egy két helyen egy két tulságra, kelletlen kitörésre 's keresztülcsapásra adott alkalmat. Az ellenhatás, melly minden ujonan keletkező ügyet vár, nyelvünk emelkedését pedig azok részéről, kiket eredet, nevelés, megszokás 's tudományos miveltség idegen ajkuakhoz vonzanak, kezdettől fogva fenyegeté, már rég ideje, hogy csak alkalomra vár, mellyre eléállhasson, résre, mellyen előbukkanhasson. Természetes tehát, a' magyar nyelv barátai által itt amott elkövetett hibákból, egy némelly gondolatlanok idétlen félszegségéből táplálnia magát, abból venni okot és szint erőre és keserűségre, hogy így az, mi a'

kebelek mélyében melegen forrad, közönség elibe állitva, hideg vér és józanság köntösében jelenjen meg. Nem uj tactikája a' félig legyőzött felekezeteknek, melly szerint íme az ellenhatás szószólói magyar nyelv ügyében, szóban és irásban, tollal és beszéddel, feles számban és nem megvetendő erővel, majd megragadó heveskedés, majd rábeszélő tiszteletes okoskodás fegyvereiben állanak velünk általellenben. A' magyar nyelvre nézve — 's ezt senki, ki az idő jelenségeire figyelmezett, nem tagadandja — uj évkor [8]) kezdődött: az ellenhatás évkora.

Az ellenvetések azonban 's a' vádak, mikkel ügyünk ostromoltatik, 's ezeknek hevességök, sőt még mértékök és irannyok is, felette különbözők, épen ugy mint a' különbféle szempontok, mikből különböző helyzeteikhez képest ellenzőink kiindulnak. Szorosan meg kell őket választani egymástól, 's minden megtámadásra külön felelni, nehogy olly nézetek egyesüljenek ellenünk a' közös veszély érzelmében, mik egymás mellett soha sem foghatnának megállani, 's összepontosodott ostromban forduljanak ellenünk a' fegyverek, mellyek egymás ellen valának harczolandók.

Első helyt állanak, kik általjános politikai helyzetünket veszik ellenkezésük álláspontjául. Ő szerintek, ha a' közlekedés eddigi nyelve, a' latin, a' mindennapi életből kiszorul, veszedelmeztetni fog a' kapcsolat, melly kötleveleink értelmében, közös fejedelem alatt egy igazgatási középpont által az örökös tartományokkal összecsatol.

Mások alkotmányunk aristocratiai szellemére utalnak 's a' veszedelemre, melly ezt érni fogja, ha a' tudás és értelem, és törvényes ismeretek azon kutfejei, mik eddigelé inkább csak egy karzatnak voltak birtokában, az egész néptömegnek nyitva állandanak.

Még mások ezen egész nyelv melletti buzgalmat idétlen heveskedésnek, ifjui éretlen fellobbanásnak tekintik, egynek az ezer módok közül, mellyek pártolása által bizonyos évkorokban az ügyesebbek az oktalan nép tapsait magokévá tenni 's önczéljaikra forditni tudják. Ők magukat a' materialis szükségek embereinek nevezik; nemzeti erő 's nemzetiség nekik üres szó, 's azok, kik ezen kézzelfogható valóságos szükségek dolgában olly igen elmaradt országban, a' nyelvvel mint valami főben-

járó dologgal bibelődnek, ő előttök gyenge fejü, legfeljebb is sajnálkozást érdemlő ábrándozók.

Jőnek azok, kik a' tudományosság állapotja miatt vannak aggódásban. A' magyar nyelvnek tudományos és országos polczra emeltetése minket, Europa külön nyelvü térein oazis gyanánt különczködő parányi népet, az egész tudós világtól elszigetelend nemcsak, de megtörténendik az is, mi mindenütt másutt megtörtént: az alapos tanultság, a' velős tudományosság — solida eruditio — felületes ismereteknek adand helyet. A' deák nyelv kevesbé szükségessé létele által, mellesleg a' classica literatura szeretete és terjedelme, a' szív és észbeli igazi miveltség hátramaradásával tetemesen veszteni fog. Ezen felül literaturánk tudományos tekintetben még igen hátra levén, tudományos könyvek olly számmal, hogy csupán azokból elögendő tudományos miveltséget meríthessen valaki, még nincsenek; és igy a' deák nyelv megszüntetése azokra nézve, kik eddigelé mint született magyarok magyarul, és kénytelenségből deákul olvastak, és e' holt nyelv megtanulása közben a' tudományosságot megizlelték, és utóbb maguknak azon szép ismere-

teket szercztek, ezentul pedig csupán csak magyarúl fognak tudni, valóságos vandalismust szülend. Ugyanezen okoknál fogva köz hivatalokba is, kivált vármegyeiekbe, sokkal több tudatlan ember fog lépni; a' minek következéseit kiki érezheti.

Egy ötödik fél a' törvény kiszolgáltatására 's belső igazgatásunk körülményeire figyelmeztet. Régi okleveleink többnyire deák nyelven levén, a' melly mértékben e' nyelv ismerete fogyni fog, ugyan abban fogyand törvényes és historiai ismereteink terjedelme is. Törvényeinket rövid idő mulva csak kevesen értendík, 's maradékink prókátoraiktól fognak függni. Belső igazgatásunkba pedig a' magyar nyelv zavart hozand, a' mi már most is látható; mert a' hivatalos nyelv megállapitva még nem levén, csaknem minden törvényhatóság más meg más nyelvvel él, egyik a' másikat nem érti, 's a' fogalmak örökös homályba és sokértelmüségbe jöhetnek; sok helyen pedig a' nép magyarul még épen nem tudván, a' köz dolgoknak ezen nyelveni folytatása valóságos kényszerítés, és a' legkedvetlenebb következésekkel van összekötve.

Ezután a' német felekezet következik. Magyarország miveltsége nagy részét német befolyásnak köszönheti, ezen kutforrás kiszáradását csakhamar érezni fogjuk. A' királyi városok lakóinak nagy része német, a' szakadás köztök és köztünk, mellyet a' józan politika elenyésztetni kivánna, a' magyar nyelv győzedelme által mindinkább erősödni fog; kereskedési viszonyaink többnyire németekkel és német eszközök által léteznek; ezeknek 's hitelünknek, 's a' mi ezzel összeköttetésben áll, földmivelésünk és iparunk felvergődésének a' német nyelv kiszorítása által tetemes nehézségeket szerzünk.

E' részhez számlálom azokat is, kik ha nem szóval is, de legalább tettlegesen a' magyar nyelvtől félelmet mutatnak; azt társasági nyelvvé lenni nem engedik; magok vagy épen nem, vagy csak igen felületesen tanulják, gyermekeik nevelésében másodrendü tárgynak tekintik.

Jő végre a' tót, horvát felekezet; amaz ezen ország autochthonait az ujabb telepedők bitorlása ellen védelmezve, emez törvényekből 's kötlevelekből megmutatandó, hogy a' magyar nyelvet a' társországokra reátolni nem lehet.

Ihol, mennyire tudom, teljes számmal, ha röviden is, de ismétlésem által legalább nem gyengítve, az ellenvetések sommája; mik bizonyos idő óta minden felől harsognak füleinkbe, 's a' társaság minden karzataiban, különbféle nyelvü 's helyzetű, fő és alacsony tekintetű, nagy és kis rangu, tudós és tudatlan, ügyes és ügyetlen, hidegen fellépő és heveskedő embereket kaptak tolmácsokul, szószóllókul. Emlékezem ugyan még más ellenvetésekre is, de ezek részint alacsony szenvedelmekhez vannak intézve, részint piszkos alakot viselnek; megbocsát tehát a' jó izlésü 's józan gondolkozásu közönség, ha én — ki nem uj zivatarok magvait akarom elvetni, hanem inkább eszközlője lenni békének 's egyességnek, az olly harczokat pedig, mellyekből még a' győző is piszkosan lép ki, szívemből utálom — ezeket felelet nélkül hagyom, biztosan várva az időtől, a' hazafiság és közértelmiség bővebb kifejlésétől, hogy az efféle fegyverekkel a' divat nem sokára felhagyand.

A' mi már az ellenünk felhozott szemléleteket illeti, azoknak merő kimondása elegendőkép mutatja, hogy ellenzőink a' magyar nyelv barátinál különbféle

irányokat tesznek fel, különbféle ujításokat ellenzenek, különbféle óságokat kivánnak megtartatni. Némellyek, ugy látszik, nem ellenzik a' magyar nyelvnek tudományos és hivatali polczra emeltetését, de nép nyelvévé tétetni átalják. Ezek a' deák, amazok a' német, ismét ezek a' tót, horvát nyelv érdekeit védelmezik a' magyar ellen. Egymással megegyeztetni őket talán nem igen épen könnyü lenne. Mindnyájan csak azon egyben fognak kezet, hogy a' magyar nyelv barátit szerfeletti sietéssel és a' fenálló érdekek megsértésével vádolják.

Helyzetünket 's előmeneteleink jelen állapotját 's jövő szükségeinket tekintve, korszerünek 's az ügy érdekével megegyezőnek tartom, ezen ellenvetéseket szoros és részrehajlatlan taglalás alá venni, érdemük szerint méltánylani, azt, a' mi bennük helyes és igaz, a' fonáktól és félszegestől megválasztani, hogy így a' közönség ugyan tisztában legyen az iránt, mit a' kérdés felől maga ujabb helyzetében egy 's más részről mondani lehet; egyszersmind pedig kivilágosodjék, hogy a' valóságos nehézségeken mennyiben és miként kelljen és lehessen segítni. Meggyőződésem szerint szent czélunk csak igy leszen elérhető.

Mikor azonban e' munkához fogok, szomorú érzések futják által keblemet. Keserű sors! Negyvenöt esztendeje mutogatják szónokaink, iróink a' nyelv szükségét, nincs könyv, nincs folyóirás, mellynek lapjai ez állítás bizonyításaival telve nem volnának; negyvennégy esztendeje, hogy a' törvény szólott, köztanácskozási termeink ezerszer hangzottak vissza a' kérdés vitatásától, iróink, költőink lassanként egy dicső koszorút alkottak össze: 's még mindig olly messze vagyunk ohajtott czélunktól, hogy vívnunk kelljen — miért? Nem a' következésekért, de az elvekért, mellyek további törekedéseink becsét elhatározzák. Küszöbén állunk az igéret földének, 's nem arathatunk gyümölcsöket, hanem küzdenünk kell a' mezőért, mellybe jövő emelkedésünk magvait már a' mult ivadék elhintette. Élénk fájdalom, mellyet csak a' jobb jövendőbe való kinézés 's az akadályoktól vissza nem rettenő férfiui akarat képes legyőzni.

Vagynak tudom sokan, kik ezentul nyelv ügyében minden további felelgetést szükségtelennek itélnek. Számtalan akadályok mellett sokat nyertünk az utolsó időkben, törvények szóllnak mellettünk, nem ellenzi a' kormány igyekezeteinket, a' körültünk

sereglő ifjuság hévkebellel 's többé nem zsibbadható lelkesedéssel ölelte fel ügyünket, 's kezeskedik a' jobb jövendőért; nincs hát mitől félnünk, 's feleljen helyettünk az emberi igyekezetek végbirája: a' szerencse, a' jó siker, mert hiszen mi vagyunk az erősebbek. De én ezekkel nem tartok. Átallom olly biróra bizni ügyemet, ki olly sokáig ellenségünk volt, a' ki — mitől mentsen meg a' magyarok Istene — még ismét ellenünk fordulhat. Nekünk az ismét elsülyedteknek roszul illenék majd akkor ő ellene panaszkodni, kit boldogabb napjainkban fő és egyetlen biránkul fogadtunk el.

De még más okoknál fogva is szükséges a' felelet. Szükséges legelőbb is személyes nézeteink 's tetteink megigazolása végett. Mert ha ezek a' vádak valóban helyt állanának; ha igaz lenne, hogy ez a' a' törekedés a' magyar nyelv előmozdítására nem egyéb, mint divat vagy éretlen heveskedés 's ifjui ábrándozás, 's hogy annak virágzása 's vég-győzedelme e' hazába szakadásokat és gyengülést, értelmi erőnkbe zsibbadást, tudományos állapotunkba elmaradást, miveltségünkbe csökkenést, köz dolgaink minden ágaiba zavart hozand, sőt talán még alkot-

mányunkat is veszedelmeztetni fogja: akkor szent kötelessége lenne minden magyarnak, lenne minden igaz hazafinak, hogy e' gondolattól, habár azt gyermekkora óta élte legkedvesebb ideálja gyanánt ápolta is, örökre megváljék, 's annak gyökerét szivéből ugy kiszakítsa, hogy abban a' hazai nyelv szeretete soha többé még csak egy szempillantásig se csirázhassék.

Állandó és tartós győzedelemre csak az tarthat számot, a' mi a' józan és hideg vérü polgárok helybenhagyásán alapul. Nem elég tehát, ha a' magyar nyelvet az azt anyjok tejével beszitt polgárok pártolják, 's a' forró vérü ifjuság védelmezi; de kell, hogy ez ügy azon honfiak segitségére is számot tarthasson, kik menten minden hevességtől csak ugy fognak az ügy mellé állani, ha annak hasznos volta bebizonyíttatik. A' külföld előtt sem akarunk erőszakos nyelvterjesztők, a' valódi jót üres szónak feláldozó ábrándozók gyanánt megjelenni; tudja meg a' világ, mennyire az, mit a' nyelv mellett teszünk, érett meggondolás, hideg eszmélet szüleménye, hogy nyelvünk előmenetele kapcsolatban áll mindennemü előmeneteleinkkel, 's azoknak előleges feltétele,

mellyen polgári boldogságunk, nemzeti dicsőségünk 's a' királyi szék ereje egyiránt sarkallik.

Ezen kevés sorok tehát, miket fiatal kezem, szívem gondjainak könnyitéseül hány papirosra, nem tihozzátok vannak intézve, kik buzogtok a' hazai nyelv mellett, 's politikai hitvallás gyanánt hiszitek, hogy nyelv nélkül nincs nemzetiség,nemzetiség nélkül nincs erő, erő nélkül nincs kifejlés,nincs előmenetel, azon földön pedig, melly felett a' magyar szent korona lebeg, más mint magyar nemzetiség, törvény és igazság szerint nem uralkodhatik. Tinektek az én szavaimra szükségtek nincs, elég ok nektek szíveitek sugalása, elég ösztön belső buzgalmatok, elég jutalom a' kipillanthatás egy szebb jövendőbe. Annak, a' mi tireátok hat, titeket izgat és indít, e' lapokon hasznát nem vehetem. Mert azokhoz szólok, kik előtt e' szó "nemzetiség" üres hang vagy mást jelent, mint minekünk, kik idegen ajku szülék gyermekei bölcsőjüktől fogva idegen nyelven beszéltek, idegen literaturákban találták gyönyörüségüket, ügyesen és csinosan csak idegen nyelven irnak és szólnak, kiket tehát a' magyar nyelv emelkedése legkényesebb önszereteteikben bolygat, legkedveltebb

foglalatosságaikból forgat ki. Olly nyelvet kell tehát velük beszélnem, mellyet értenek, olly szempontokból kiindulnom, mellyeket magukéinak vallanak; önharczmezejükre kisérnem őket, 's önfegyvereikkel kelnem ellenük viadalra. Ez az, mit e' lapokon teendek, azon erős bizodalomban, hogy részrehajlatlansággal 's keserüség nélkül olvasandják szavaimat. Kivánom ezt tőlük azon mérséklés nevében, mellytől e' lapok folytában soha el nem térni legerősebb feltételem.

Nemzeti irány a' nyelv dolgában.

Annak, ki valamit oltalmazni akar, mindenek előtt álláspontot kell hogy válaszszon magának, 's tudnia, tudatnia másokkal, hogy mi az tulajdonképen, a' mit oltalmazni kiván. Igy én is, mikor a' nyelv ügyében különbféle ostromlók ellen tollat fogok.

A' király javáért, haza függetlenségeért vitt győzedelmes sereget zsákmányló katonák követik. Krisztus leczkéit világi czélokból fogadja el nem egy; kész pénzért veszi mellére a' keresztet. Igy van prédakatonája minden ügynek, képmutatója minden hitnek. De azért szent ügy marad harczolni a' hazáért. A' keresztény vallás pedig Isten ajándéka, mit vigasztalásul adott a' sötétben tévelygő halandóknak.

A' magyar nyelv mellett sok gyáva ember beszél, előmozdításának szine alatt sok ügyetlenség történik. Sokan tudatlanságukat hazafiságnak keresztelik; mások bajusz, pipa és sujtás alatt hazafiságot képzelnek. Ezek éretlen buzgósággal erőszakot akar-

nak tenni minden bevett szokáson; amazok azt hiszik, sokat tettek a' hazáért, ha magyarul káromkodnak, a' németet ostoba svábnak keresztelik. A' még fortélyosabbak pedig ugy nézik a' magyar nyelvet, mint módot, a' szempillantás felhevülését magányos czéljaik előmozditására használni.

Ezekhez nekem semmi közöm. Ők a' magyar nyelv hadi serege prédáló csapatjait teszik. Cselekedeteiket védni nem fogom, nem akarom; a' mi ezek ellen mondatik, arra feleljenek ők maguk, ha tudnak. Lépéseik épen ugy nem a' nemzet lépései, beszédük épen ugy nem a' mi beszédünk, mint a' hogy ellenzőink nem vállalják el magokéi gyanánt a' gúnyt és piszkot és méltatlanságot, mivel sokan az övéik közül nyelvünket esztendők óta illetik. A' balgatagok, túl 's tova csapongók, bárdolatlanul piszkolódók czivódásaiba keveredni nem tanácsos. Végezzenek egymással a' két rész betyárai, kár lenne őket örömeikben háborgatni; csak azt az egyet ne képzeljék, hogy a' dolog végkimenetelét ők fogják elhatározni. Azt sem lehet tagadni, hogy egyes törvényhatóságok részéről történhettek 's tán történtek is lépések, mellyeket az ezen ügyben szükséges

mérsékléssel megegyeztetni nem lehet. De ezek mind csak egyes jelenések, 's az egész' helyezetét nem változtatják.

Itt csak azon irányról leszen szó, mellyet negyven esztendő óta törvényhozás, és egy részben nemzeti előmeneteleink 's miveltségünk köztudomásul képviselői, a' nyelv ügyének adni igyckeznek. Csak ezen irányt lehet igazul köz és nemzeti irány gyanánt elismerni, 's mint illyest meggyőződésünk különbfélesége szerint vagy megtámadni vagy oltalmazni.

1791-ben történt az első lépés magyar nyelv dolgában az ország rendei által. A' történt próbatételek által elrémült nemzet törvény által biztositotta magát, idegen nyelvnek köz dolgokban való behozatala ellen; a' dicasteriumoknál meghagyatott a' deák nyelv, de egyszersmind lépés történt, hogy a' magyar nyelv minden iskolákban tanítassék.

1792-ben a' magyar nyelv az ország határain belől rendes studiummá canonisáltatott, egyszersmind meghagyatott a'közpolgári dolgok iránt munkálódó küldöttségnek, hogy a' helytartó-tanácsnak magyar levelezése iránt a' törvényhatóságokkal javaslatot tehessen.

1805-ben egy lépéssel tovább mentek az ország rendei. Az országos felirások két nyelven történtek, így a' törvényhatóságok felirásai is, ha ezeknek tetszett; a' helytartó-tanács magyar felirásokra magyarul felelni köteleztetett. Az alsóbb törvényszékeknél a' pereknek magyar nyelven folytatása megengedtetett, csupán a' királyi 's hétszemétyes tábla szabadíttattak fel az illyen perekben magyar nyelven való itéléstől.

1825-ben magyar Academia állítatott. 1830-ban pedig az előbbi diaeta által felterjesztett kivánságok folytában törvénynyé vált, hogy a' helytartó-tanács magyar nyelven iró törvényhatóságoknak ne csupán magyarul feleljen, hanem különben is magyarul irjon; hogy a' curia a' hozzá magyar nyelven felvitt perekben magyar nyelven itélni köteleztessék. Minden egyéb világi 's egyházi törvényszékeken folyhassanak a' perek magyarul, a' birónak szabad levén az eddigi nyelven itélni. Továbbá, hogy jövendőre senki, ki magyarul nem tud, köz hivatalba ne léphessen. 1834-iki januariustól fogva senki, ki magyarul nem tud, prókátori censurára ne bocsátassék.

Ugyanazon diaetán az országos rendek izeneteiket a' másik táblához magyar nyelven kezdették átküldeni; a' mostan folyamatban levő országgyülésen [8]) pedig a' főrendek is ezen nyelven kezdék irni izeneteiket. Ugyanekkor kérés ment ő felsége elibe, hogy a' felirások ezentul merőben magyar nyelven történjenek, a' tőrvény két nyelven sanctionáltassék.

Mit teszen a' tudós társaság? Czélirányos magyar munkákat nyomtattat, idegen nyelven irott könyveket magyar nyelvre fordítat, jutalmat szab a' legjobb magyar munkára, pályakérdéseket teszen fel különféle nemekben, összeszedi 's közrebocsátja a' nyelv régiségeit, grammatikát 's szótárt készítet 'sa't.

Mit kivánnak, mit ohajtanak az egyes tudósok 's irók? Hogy a' nyelv társasági nyelvvé váljék, a' tudományosság, ipar, köz élet, hivatalos világ minden ágaiban alkalmaztassék 's használtassék; minden kötések, szerződések, lépések törvényszékek előtt magyar nyelven történjenek 's a' t.

Világos mind ezekből az irány, mellyet e' tekintetben nemzetinek egyedül nevezhetni. Ezen irány tehát pedig az: országossá, diplomaticaivá, tudományossá, jó társaságivá és miveltté tenni a'

nyelvet; czél gyanánt tüzni ki azt, melly felé részint szükségből részint izlésből igyekezni ezen ország minden lakosának elegendő oka legyen, hogy így az ,a' mi felsőbb polczokon szükséges, utóbb ezekről a' polgári társaság minden karzataira átszivárogjon, átsugározzék.

Erőtetésről, gondolatlan sietésről tehát itten szó nem lehet. Negyven esztendő tölt el, míg Magyarországban törvénynyé vált, hogy minden, ki közhivatalt visel, magyarul tudjon. A' vármegyei közigazgatás 's a' törvény kiszolgáltatása ügyében most is csak megengedve van a' magyar nyelv, nem parancsolva; arról pedig, hogy az országban lakozó különbféle nyelvü néptömegek sajátságaikból kivetkeztessenek, magyarokká változtassanak által, országosan soha szó nem volt. Tudjanak, tanuljanak magyarul minél többen; de hogy azon túl mit tudnak, hogy micsoda népfaj ivadékinak tartják magukat, abba az országnak magát avatni nem szándéka. — Ez tehát azon irány, mellyet én előbb ugyan szellemében 's inditó okaiban bővebben kifejteni, aztán pedig ellenzői állítása ellen védelmezni kivánok.

MAGYAR NYELV,

ÉS

ELŐKELŐINK NEVELÉSI RENDSZERE.

Semmi se' emel nyelvet inkább, mint annak általános behozása a' jó társaság' köreibe, mert szükségképen hajlongóvá kell válnia, 's ezer új formát, 's kellemes fordulatot nyernie, mihelyt állandóan rajta foly a' beszéd ollyanok közt, kik sok világot láttak, 's jó izlés', miveltség, sok oldalu ismeretek' birtokában vannak. Csupán ez által lesz a' nyelv alkalmassá bizonyos nemeire a' literaturának, és pedig épen azokra, mik legnépszerübbek lévén legkiterjedtebben hatnak a' közönségre. Illyenek a' színdarabok, 's regények, mellyeknek nyelve feszes, 's idegenszinű marad mind addig, míg a' költő nyelvét nem valóságos életből veszi, hanem valami képzelt világból kénytelen kölcsönözni. Itt is, mint sok másban, ok

és következés egymáshoz közel, és egymást feltételezve állanak: a' magyar nyelv nem jó társasági nyelv, mert feszes, feszes pedig, mert nem a' jó társaságé; 's tovább: drámáink, és regényeink nem találnak tetszést, mert nem egy valódi finomabb élet' képei, illy képek pedig nem lehetnek, mert ez az élet magyar alakban nem létezik.

De a' mint nem lehet öröm nélkül látni, miként egyes talentumok ezen nehézségeken a' legújabb időkben olly szépen diadalmaskodtak, 's literaturánk' ezen ágának a' köztetszésben helyet csinálni tudtak: ugy az is igaz, hogy ezen a' magyar nyelv ellen támasztott vád most már inkább ürügy, mint meggondolás' szüleménye, és valóságos ok. Két körülmény van, mellyből ez világos. Az első Erdély példája, ('s ez iránt minden, ki ez országot látta, velem egy véleményen lesz) hol a' magyar nyelv közdivatu lévén, a' jó társaság' köreiben a' legszebb ajkakon könnyen lebeg, feszességét soha sem érezteti, 's ezer szokás, 's divat-szülte fordulatban gazdag, mellyet mi magyarok nem is ösmerünk. Másik az, hogy ez az egész ellenvetés többnyire csak azoknak szájában forog, kik magyarul vagy épen nem,

vagy csak igen felületesen tudnak, szeretvén önhibájukat a' nyelvre tolni, mellynek sajátságait nem ismerik. A' mi nyelvet az ember roszúl tud, azt rendszerint fásnak, 's ügyetlennek szokta tartani.

A' magyar nyelv' rögtöni behozását a' társasági körökbe én prédikálni átallom, mert azt kivihetlennek hiszem, és tudom hogy nincs semmi a' világon, mely minden erőszaki próbatétel ellen, olly visszarugó erővel birna, mint épen a' jó társaság' viszonyai. Ezeknek fő eleme egy bizonyos szellemi szabadság, melly csak magaszabta hol helyes, hol fonák törvényeknek hódol, 's ezer módot talál minden kivülről jövő kényszerítési próbatétel alól kicsúszni. Könnyebb e' sphaerában valami roszat kivinni jó móddal mint erőszakolva a' legjobbat. E' tekintetben tehát, mindent csak az egyesek' meggyőződésétől, 's józanabb ideák' terjedésétől lehet és kell várni. Előbb azonban hogysem általános divatúvá váljék a' magyar nyelv a' kérdéses mezőn, szükség, hogy az egyesek, férfiak és asszonyok, tudjanak magyarul, és mivel ezzel azon osztályában a' hazafiaknak, mellyről itt főleg beszélek — értem az előkelőket 's vagyonosokat — az érett korúaknak egy nagy részére nézve

már alkalmasint elkéstünk, a' jövő ivadékra kell itt leginkább fordítani figyelmünket.

Ember' jövendőjének természet' ajándékin túl nevelés az alapja, ennek pedig hogy sikeres legyen, hogy kiegészitő részei egymásba ne ütközzenek, 's egyöntésü egész legyen eredménye, egy bizonyos vezérgondolat által kell kormányoztatnia. Annak, kitől a' nevelés függ, tudnia kell, hogy a' nevendékből mit akar csinálni. Előkelő magyar szülőknek tehát, ha csak valami különös hivatás miatt kivételes pályára nem szánták gyermekeiket, azon kell lenniök, hogy fiaikból miveltlelkü és szivü, a' külföldön becsülettel felléphető, hazájuk' dolgaiban jártas, királyukhoz hív, politicai helyzetünket józanon felfogó, honunkat melegen szerető hasznos polgárokat képezzenek — tökéletesen alkalmasakat arra, hogy a' hazai állapotokban voltaképen, és hathatósan gyakorolják azt a' befolyási részt, melly polgári helyzetükhöz a' törvény által kapcsolva van. Ezen főczélban kell magyar ifjak' nevelésében minden törekvéseknek összepontosulni. Leányaik' sziveibe pedig szükség hogy olly érzeményeket plántáljanak, mellyeknek befolyása alatt, ezek jó hazafiakat nevelni,

's hozzátartozóiknak a' közügyekbeni törekvéseiket érdemek szerint méltánylani, 's értelmes részvéttel kisérni képesek legyenek.

Az ideák' ezen rendszerében jelesen a' fiúkra nézve fő hely jut a' diák' és magyar nyelv' alapos ismeretének nem belső becsük miatt, mivel amaz a' classicitás' nyelve, emez pedig sajátunk; hanem csupán ugy mint egyetlen eszköz a' hazai dolgokban széles jártosságra szert tenni,igazainkat gyakorolhatni, polgártársainkra behatni, 's szives és állandó közlekedésben létezhetni hazánk' fiaival.

Ezen, talán nem épen szerénytelen kivánatoknak mennyiben felel meg a' nagyobb házaink' feles részében divatozó nevelési rendszer? — Kisded korában magyar dajka környezi a' fiut, 's van egy idő, mikor ajkai magyar nyelvnél egyebet nem dadognak. Más-e ez mint a' hazának megelőzőleg adott elégtétel, mint előleges megnyugtatás a' lelkiisméretnek, hogy igy a' szülők majd igy biztathassák magukat egykoron: „fiam gyermek korában igen jól tudott magyarul" 's bár inkább soha se' tudott volna hazája' nyelvéből csak egy szót is, mintsem hogy az, minek a' férfi' ajkain hathatós szó gyanánt kelle

vala harsogni, király' és haza' ügyében a' gyermekszoba' gyáva játékává lett légyen lealacsonyítva. Mert ime alig került ki a' száraz dajka' ápoló kezciből, általadatik a' bel- vagy külföldi nevelőnek, 's idegen, és nem nemzeti gondolatok', foglalatosságok', és érzemények' köreibe lép által. Tanul németül, francziául, angolul. Szülőitől magyar szót úgy is alig hall, naponkénti társasága németül csevegő hasonkorú gyerkőczékből áll; legfeljebb háromszor egy hétben veszen a' nyelvmestertől magyar órat, ha t. i. ez a' szerencsétlen óra nem ütközik össze valami más foglalatosság' órájával, mert akkor mi természetesebb, mint hogy ennek háromszor közt kétszer áldozatul hozassék? Magyar irók' olvasásáról, hazai körülmények', viszonyok', jelen állapot', és szellem' studiumáról szó nincsen; rövid magyar historia, 's a' nevelés' vége felé egy kis felületes magyar törvény; ez mind annak sommája, mit az ország jövő törvényhozójának hazája felől tudni szabad. A' többi idő a' szülők' kisebb nagyobb belátása szerint kielégitő, vagy felületes testi 's általános tudományi kimivelés közt foly el.

Léteznek ugyan, 's hála Istennek! napról napra szaporábban egyes dicsérctes kivételek, 's ezeknek jó sikere, megfoghatlan, hogy a' többségre erősebben nem hat. A' közép sorsuak' nevelési rendszere' hiányairól itt szó nincs, mert azok a' mondottakkal sokszor épen ellentételben állnak, a' tehetség' nem léte miatt pedig egyes tökéletlenségeik sokszor menthetők. A' mit pedig a' magyar nyelv' felületes tanulásáról itten mondottam, éppen ugy illik a' diák nyelvre, mellyben azok után mik körültünk történnek, még mindig a' magyar nyelv' vetekedő társát látni, 's nem inkább ugy méltánylani azt, mint általános miveltségi eszközt, 's biztos utat a' hazai ügyek' ismeretében erős alapon haladni, meggyőződésem szerint megbocsáthatatlan káros elfogultság nélkül többé nem lehet.

A' feljebb leirt nevelési rendszer — 's bizony nem nagyítva adtam elő — egy fő tévedésen alapul. Fő dolognak azt veszik az illyen szülők a' nevelésben, a' mi csak másodrendü, és forditva másodrendűnek azt, a' mi a' fő dolog. Erkölcsileg főképen éldelő és csak mellesleg ható, cselekvő emberekké nevelik fijaikat, a' mikor épen fordítva

kellene cselekedniök, nehogy ezen rendszer által gyermekeikben a' jövő jobb embert már előre elfojtsák. Értelmileg a' magyar miveltséget alája rendelik az általános miveltségnek, a' mig ennek amazt hordani, és mintegy emelni kellene. Innen van, hogy az igy nevelt emberek idegen szempontból nézik azután tulajdon honi ügyeiket, 's ezt a' hazát majd amerikai, majd linczi ideákkal itélik meg, 's akarják reformálni; innen az, hogy a' hazai dolgok' szerkezetébe soha bele nem illvén, alkalmas és kielégitő hatási kört választani maguknak nem tudnak. Már pedig az a' szerencse, hogy az egész emberi nemre, vagy világrészekre hasson valaki, több századok' lefolyta alatt is csak egyes kivételes lényeknek jutott; — a' mindennapi embernek kisebb kört kell választani,különben csekély ereje siker nélkül eloszlik. A' legtermészetesebb hatáskör tehát minden emberre nézve a' politicai kapcsolat, mellyben él: a' haza.

Ez mindenütt igaz, de kettősen igaz minálunk. Olly országban, hol a' polgárok mind egyforma jusokkal birnak, a' miveltség pedig magas fokon áll, és minden classisok közt elterjedett, megfogható,

’s talán meg is bocsátható a’ cosmopolitismus; illy országokban egyes polgár’ kötelessége a’ haza iránt nem igen szigorú, elvonulni sokszor szerénység, bizvást mondhatván magában akárki: „a’ mit én nem teszek a’ közügyekben, azt mások sokkal jobban helyre pótolandják.“ — De olly helytt, hol a’ polgárok’ némelly osztályainak törvény, és alkotmány olly kitünő igazokat, a’ sors olly nagy javakat adott, hol némellyeket szinte’ örökös törvényhozókká tett, hol végre az általános miveltség még olly hátra van, — illy országban mondom minden kitünő helyezetbeni honpolgár életével, eszével, ’s minden erejével adós a’ hazának, ’s ezen adósságát lefizetni szent kötelessége.

Ezen kötelességek’ teljesítése azonban nem mindig könnyű, vagy kellemes, mert ez az ország nem épen egészen költői, kevés van benne mi a’ phantasiához szól, vagy az éldelési vágynak megfelelne — sokkal több a’ silány prosa, az előitélet, a’ felekezet, melly gyakran a’ legszentebb törekvést háladatlansággal fizeti. Roszak az útak, sok a’ szeny, piszok, rosz izlés intézeteinken, régi moh, ’s csak a’ vizsga szem előtt eloszló fekete homály fekszik,

's a' mi legtöbb, a' kút' fenekén ülünk, arról mit hazánk' ügyében teszünk, a' világ, 's Europa eddigelé legalább igen keveset tudott. Hiuság tehát hazai tisztek' teljesitésétől kevés megelégedést várhat. A' hazafi' pályája nálunk önmegtagadást 's áldozatokat kiván; ezek csak lelkesedés, és erős akarat által lehetségesek, állandó elkesedés pedig, és valólag erős akarat, emberi kebelben csak a' mellett támadhat, mit az emberi ész jól megértett, tökéletesen keresztül látott. A'csak félig meddig felfogott, 's némileg csak sejdített ügyek és érdekek mellett csak szalmatüzü lelkesedések loboghatnak, érett gyümölcsöket nem hozhatók. Más részről pedig az a' sajátsága van az emberi ügyeknek, hogy olly tárgy, melly első tekintetre a' legsilányabbnak látszik, jól kiösmerve, minden részleteivel felfogva, minden összeköttetéseiben tekintve, bájos erővel ragadja meg az emberi elmét, 's annak a' legédesebb táplálmányt nyujtja. Naponként látjuk ezt valósulva az emberi ismeretek' külömböző ágaira nézve. Férfiak, kiknek lelki 's elmebeli felsőségét tagadni nem lehet', tudomány és művészet', nyelvészet és felszámolás', ipar' és mesterségek' mezején, milly gyakran pazérolták egész életüket, olly kérdések'

megfejtésére, miket a' beavatlan meddő parányiságoknak néz. Így és még sokkal inkább igy áll a' dolog a' hazai ügyekre nézve. Az a' mi a' járatlannak első tekintetre unalom, és boszúság' tárgya, mikor azt közelebbről kiösmertük, historiai kifejlesét, belső okozatjait tudjuk, jövőjét sejdítjük, mikor átlátjuk szoros összeköttetését az egész' boldogságával, önjavunkkal, 's jövő felvergődésünkkel, ellenállhatlan szenvedély gyanánt fogja magához vonzani az elmét, új világ, új élet nyilt meg a' lélek előtt, 's ha a' sziv még egészen el nem korhadt, készen áll a' jó hazafi. Kötelessége tehát a' szülőknek a' zsenge ifjuság' intelligentiáiban a' hazai dolgok' ismerete' biztos alapját már jókor letenni, hogy igy a' hazai tisztek teljesitése a' kevessé buzgókra nézve könnyítve legyen, 's ólom sulyok alatt görnyedve azokban el ne lankadjanak; a' lángszivüeknél pedig a' hazafiui szenvedély, éretlen és értelem nélküli heveskedések közt siker és haszon nélkül ki ne párologjon.

Ugyan ezt kivánja továbbá azon néposztálynak érdeke is, mellyhez illy szülők tartoznak. Azon ponton állunk, hol intézeteinkben tetemes módosításoknak kell történni. Király és ország, aristocratia 's a'

többi néposztályok ez iránt egy vélekedésben vannak. Csak arról lehet a' szó, micsoda vezérideáknak kelljen ezen mozgalmat igazgatni, melly irányt adni neki, melly ponton állania meg. A' forrongás' illy elhatározó szempillanatában nem ezerszer károsabb-e a' tudatlanság, mint a' nyugvás' vagy tespedés' óráiban? 's akár hogy üssenek ki ezen módositósok, nem kivánatos-e, hogy megvitatásukban és megalapitásukban az ország' állodalmának alkotmányos elementumai, állásukhoz, 's igazaikhoz szabott irányban részesüljenek? Fő helyt áll ezek közt a' vagyonos aristocratia, mellynek ezen esetben észszel, és lelki tehetségekkel kell adózni, mi ismét csak ugy történhetik, ha tagjai a' hazai ismeretek' minden ágainak tökéletesen mesterei. 'S mikor ez nem történik, lehet-e csudálkozniok, hogy kárukkal bomlik meg az eddigi egyensuly, 's az egésznek belső oeconomiájába hirtelen, és felzavaró változások jőnek?

Szörnyű prosa mind az, a' mit én itt mondok, egészen a' tettlegesség' világából véve; de szántszándékkal kerülöm a' szenvedélyek' nyelvét: mert ezen sorok azoknak számára vannak irva, kiknél mindenek előtt az értelmet kell meggyőzni, hogy azután a'

lelkesedés belőle ifju plánta gyanánt sarjadozhasson. Maradjunk tehát a' dolog' gyakorlati oldalánál ezentúl is, és lássuk a' most divatozó rendszer' további kifejléseit.

Vegyük azt a' nem ritka esetet, hol a' nevelő idegen. Ez az ember az, ki a' gyermek' eszére, szivére, gondolkodásmódjára leghathatósabban fog befolyni; befolyása nemzeti, 's hazai szellemű bizonyosan nem lehet; de tegyük fel, hogy második nevelő is van a' háznál magyar nyelvtanitó czím alatt; a' gyermek előtt rendszerint az elsőnek példája, vélekedése, nyelve lészen nagyobb fontosságú, 's könnyen megtörténhetik, hogy a' kettő közt bizonyos különbségek és ellentételek létezvén, a' még éretlen gyermek a' nemzetek közt tegyen hasonlításokat, mikor a' különbség talán csak az individuumok között létezik. Ezek a' hasonlitások nehezen fognak a' hazára nézve kedvezők lenni. Az illyen gyermek a' nélkül is, olly gondolatok', 's ideák körében él, hol a' hazai érdekek bemenetelt ritkán találnak, lakása gyakran szinte a' hazán kivül van, játszótársai vagy idegenek, vagy ha magyarok is, épen azon helyezetben vannak, mint ő, 's lehetetlen hogy

idegenné ne váljék hazájához. Legfeljebb olly házaknál lehet tehát külföldi nevelő nem ártalmas, vagy épen hasznos, hol a' szülők rendesen magyarul beszélnek, vagy különben eleven és állandó részt vesznek a' hazai érdekben. De a' külföldi követeten, vagy más teljességgel nem magyar atmosphaerákban a' felesszámú idegen befolyásoknak legalább az egy magyar nevelő' személyében kell adni némi ellensúlyt; különben fiatal törvényhozónk huszonnégy esztendős korában szomszédjától fogja elkérni a' főrendek tábláján a' felolvasott izenet' talán nem épen kielégitő magyarázatját, 's hallgatni lesz kénytelen, mikor mások, nálánál talán sokkal kevesebb miveltségüek, köz helybenhagyással szólanak. Ha ekkor nem pirúl, nincs mit örülnünk sima nevelésén, mert az benne a' hazafit elfojtotta. Ha pedig arcza ég a' szégyentől, vagy kénytelen lesz férfi korában vas szorgalommal virasztások között pótolni azt, mit a' gyermek sokkal könnyebben tanúl, vagy magát erre elég erősnek nem érezve, mindent a' mi hazai, örökre oda- 's félben hagyand.

Ne felejtsük el az 1825-diki országgyülést. Hány meleg kebel átkozta a' félszeg nevelést, melly

által hátrálva volt hazájának ugy szolgálhatni, mint kivánta volna! 's bár lenne maradandó ez a' benyomás, nehogy a' szülők gyermekeiknek örökségben adják át azt, minek kinjait már magok sinlették, 's őket vagy némaságra kárhoztassák, vagy annak tegyék ki, hogy önlábaikon menni nem tudván, útmutatóra legyen szükségők, 's a' legjobb indulat mellett a' legelső szájas kontárnak legyenek prédájává.

Idegen nyelvek' tanulása — a' németet mint teljesen elkerülhetetlent nem is említem — nem csak kivánatos társasági tekintetben, de más szempontokból is hasznos, sőt szükséges. Eszköz az, becsülettel jelenni meg nagy világban 's külföldön, magunknak nagyszámú, és hasznos ismereteket szerezni, miveli az izlést, sokoldalúságot ád az elmének. Nem lehet tehát azt eléggé pártfogolni, csak hogy annak még fontosabb dolgokat áldozatul hozni nem szabad. Okos mérséklettel kell azt üzni, mint eszközt, mint egyik, a' többivel összehangzó ágát a' jó nevelésnek, nem bálványt csinálni belőle, mellynek oktalanúl tömjénezünk, és módira lealázni. A' divatban most a' franczia nyelvet sokaknál az angol váltotta fel.

Bizonyára nincs nyelv, mellyen gondolkozó és szabadlelkü emberhez méltó ismereteket nagyobb mennyiségben gyüjteni lehetne, mint az angol, 's ha ezért kivánják sokan, hogy azt gyermekeik már kisded korukban, néha épen a' száraz dajkától beszivják, ugy a' szándék legalább dicséretes. Van okom azonban ezt nem egészen hinni, mert gyakran tapasztalom, hogy ez a' studium, idomitóval 's lovászszal való angol beszélgetésen, 's legfeljebb egy két divatos regény olvasásán túl nem megyen. Legyen ez azonban akár hogy', soha sem szabad elfelejteni, hogy ezek a' jövő törvényhozók 's ország' nagyai, ha mindjárt úgy beszélnek is angolul, mint Sir Robert Peel, vagy Lord John Russel, az angol parlamentben soha sem fognak megszólalni, 's cselekvési mezejök, a' hazájokbani zöld asztalok' két oldalán terül el.

Vagy talán idegen literaturák' hőseivé akarják nevelni gyermekeiket? tisztelem, és méltánylom én azt a' hírnevet, mellyet e' mezőn egynémelly hazánkfiai olly bő mértékben arattak, 's ismerem az okok' és körülmények' azon összefüggését, mellyek ezen jelenségeket szülték, és szülik; de tagadom

hogy azok az itt emlitett nevelési rendszernek lettek volna eredményei. Sőt inkább még az is, a' mi ezen nemben nagy és szép történt, hazai alapon épült, 's a' hazára sugárzott vissza; hogy pedig a' jelen ivadék' legjelesebb tagjai, nem az itten leirt, hanem azzal épen egészen ellenkező nevelési rendszerben vették míveltségüket, a' mindennapi tapasztalás bőven tanítja.

És mikor útazni megyen a' gazdag magyar ifju, becsületére válik talán az okosabb emberek előtt, ha hazája előtte terra incognita, 's azt illető kérdésekre felelni nem tud? A' külföldi igen jól tudja a' csak mulatság végett útazó üres urfiakat azoktól megkülönböztetni, kik a' szükséges előkészületekkel ellátva jelennek meg, 's hazánkfiai közül legtöbbre azokat becsüli, kik a' haza' érdekei' előmozdításában legszilárdabban munkálkodnak, 's külső országokra is illy czélból utaznak. Kettős pedig az előkészület, mellyet a' külföldre menő magyartól meg lehet kivánni; egyik: általános helyes ideák azon országokról, mellyeket látogatni megy; — másik: szoros, és körülményes ismerete a' hazai állapotoknak. Hol az egyik vagy másik híbázik, ott az utazás' ered-

ményei, mind az individuumra, mind hazájára nézve igen kétesek, 's mindenesetre később pótlandó hézagok maradnak fen, mert a' külföldön tapasztaltakat, a' honi dolgokra, csak mint resultatumokat lehet alkalmazni, a' resultatumokat pedig ezen esetben, csak az összehasonlításból lehet húzni, összehasonlitani meg ismét csak az képes, ki mind a' két összehasonlitandó tárgyat ismeri. A' dolgoknak nem velején, hanem puszta nevén indulni, a' formák azonsága miatt, a' belső különbségeket észre nem venni, és így analogiákat, hasonlatosságokat találni ott, hol tulajdonképen csak különbségek léteznek, a' legbizonyosabb mód, fonák itéleteket hozni, az alkalmazásban pedig czéliránytalanul és károsan munkálódni.

'S valamint egy részről a' hazai dolgoknak eme tökéletlen ismerete azoknál, kik a' külföldön utazván, onnan jóbbítási és változtatási tervekkel térnek haza, az egészre nézve csak káros lehet, 's bő kútfeje a' czéliránytalan 's kivihetlen tervezéseknek, épen ugy nem kevés szánakozás fogja el a' szívet, ha egy némelly másnemű hazánkfiait látjuk, — értem itt azon véghetetlen becsületes, és derék embereket, kik hazájokhoz a' legmelegebb indulattal viseltetnek,

de fonák nevelésöknél fogva a' hazai dolgokban részt venni nem képesek. Önérzésök azt súgja nekik, hogy többet érnek, mint sokan azok közül, kiket csak azért tart jó hazafiaknak a' világ, mert magyarul folyvást beszélnek. És még is nem birnak elég erővel egészen uj életet kezdeni, — hozzá járul az emberi gyarlóság, 's a' megsértett önszeretet' ingerültsége, félre térnek polgártársaiktól, 's mintegy mesterségesen elszakadva mind attól, mi hozzájárulásuk nélkül forr, készül, és fejlik, vagy létre kap, kárhoztatják mind a' ezéliránytalant, mellyet hátrálni nem tudtak, mind a' jót és üdvözletest, melly nélkülök jöve életre.

Ez mind meg annyi a' közönségre nézve káros, az individuumra nézve pedíg pirító és kinos helyezet, mellytől gyermekeit megóvni minden atyának szent kötelessége; idegenszellemű nevelési rendszer mellett pedig az illyen eredmény csaknem elkerülhetetlen.

Köz a' panasz: hogy mi nehéz magyar nevelőt találni. Én ezt nem tagadom. Mindenütt ritkaság, 's nálunk számos magyarázatot nem kivánó oknál fogva még inkább mint másutt, az olly ember, ki

a' szülők' kivánságainak, 's a' nevelés szükségleteinek ismeretek' és miveltség', character' és magaviselet' tekintetében megfeleljen; vagyonos szülőknek azonban ezer módjok van magukon segíteni. Ki hátráltatja őket még akkor, mikor gyermekeik a' száraz dajkánál vannak, egy jó erkölcsű, iskoláit dicsérettel végzett, tehetségei- és igyekezetére nézve reményteljes magyar ifjuval alkura lépni, 's azt maga kiképzése végett, különös tekintettel nevelői pályájára külföldön útaztatni? Illy ifjak bizonyosan kaphatók, 's magát az experimentumot több mint egy esetben a' legjobb sikerrel láttam megtéve.

Vannak szülők, kik mintegy félnek fiaikra nézve a' magyar nyelv befolyásaitól. Elfelejtik ezek, hogy az értelem' világában összeköttetésben áll minden egymással; egy ismeret, egy neme a' tudománynak, nem hogy ártana a' másiknak, de inkább segiti, 's ez főképen igaz a' nyelvekre nézve. Nincs tehát min aggódni a' gondos anyának: fijaik bátran tudhatnak magyarul, olvashatják az árvízkönyvet, 's beszélhetnek gyüléseken a' nélkül hogy Lord Byrontól 's Bulwertől, Eugéne Suetől 's Balzactól búcsút kellene venniök. Az emberi velőben igen

sokra van hely, ha az anyagok jó szerrel vannak elrakva. Abból, hogy Vörösmartyt értik, 's Himfiből egy két dalt könyv nélkül tudnak, nem következik, hogy elbukjanak a' sima parkétra, táncsosnéjoknak lábára hágjanak, pipaszagot hozzanak a' szálonokba, 's a' mi minden más véteknél nagyobb, ungrisch-deutsch beszéljenek. Tudhatnak magyarul, szerethetik hazájokat, ismerhetik ügyeit, a' nélkül hogy ezen veszélyek' fenyegető örvényébe merüljenek, szülőiknek társasága, azon magaviseleti példák, mellyet azoknak teremeiben látni fognak, őket mind ezektől megőrizendi. Úszhatnak, kardoskodhatnak, lovagolhatnak, tánczolhatnak igen jól; — a' honi nyelv' tudása őket ezekben bizonyosan nem fogja hátráltatni.

Az a' valóságos félelem, mellynél fogva e' hazában a' magyar nyelvtől sokan még mintegy irtóznak, 's azt durvasággal és miveletlenséggel elannyira identificálják, hogy az egyik' nevénél mindjárt a' másik jut eszökbe, igen mulatságos lenne, ha nem húzna olly sajnos következéseket maga után. Aristocratiánk' tagjai elfelejtik, hogy még ugy is, ha ez így lenne, csak tőlök függene, ezen a' bajon segíteni, 's példájok által jó izlést és miveltséget

terjeszteni. A' nemzet elért arra a' pontra, hol a' jobbat felfogni és kivánni, 's az igazságot, még ha keserü is, eltürni képes. Hálával azonban csak attól fogadja a' leczkét, kinek tettlegesen bizonyitott jelszava: "Mindent a' hazáért." Azoknak kik honukért keveset vagy semmit se tettek, a' miveletlenség elleni panaszok nem igen jól állanak.

Ez az irtozás a' magyar nyevtől talán még mélyebben alapul, mint a' nemzet' csekély miveltsége felől való ideán. Senki iránt se' akarván igazságtalan lenni, azt nem egyes embernek, hanem az ideák' és fogalmak' bizonyos divatba jött fonákságának tulajdonitom, melly osztán a' nélkül hogy helyes vagy helytelen volta iránt, csak egy szempillanatig is gondolkoznának, minden, magyar nyelv' és nemzetiség' dolgát érdeklő itéletekre olly mértékben befoly, hogy sokakkal önméltóságokat, nemzeti büszkeségöket, 's azt a' mivel magoknak tartoznak, elfelejteti. Mindjárt ki fog tünni, hogy mit akarok mondani.

Semmi se' mindennapibb mint az, hogy bécsi szomszédink (itt csak a' népről beszélve) mindazokat a' nevetséges historiákat, anekdotákat, miket

az emberi elmésség, az emberiség' ostobaságára ezredek olta ráköltött, mi reánk magyarokra fogják. A' jó tréfa olly felette becses dolog, 's még a' rosz is, ha csak némileg nevettet, ebben a' szomorú világban olly igen eltürhető, hogy nekem ezen szokás iránt csak azon egyetlen egy megjegyzésem van, hogy ostobaság és együgyűség az egész emberi nem' közös tulajdonai lévén, nagy igazságtalanság történik egyéb népeken, mikor valamennyi a' földhátán akár mikor elmondott ostobaság a' mi rovásunkra iratik. Ennyit akkor mikor magában a' dologban fekszik a' furcsaság. A' mennyiben azonban ezen tréfák savok' nagy részét a' bécsi szónak magyaros kiejtésétől kölcsönözik, senki se' fogja talán tagadni, hogy részrehajlatlanul vévén a' dolgot, a' német szónak magyar kiejtése, csak egy szikrát se' furcsább, mint akármelly más nyelvnek idegen ajakkali kimondása, például a' francziának angolosan, vagy olaszosan való kiejtése. Hogy német szomszédink az illy magyar-német kimondáson nevetnek, az nekik épen úgy szabad, mint nekünk a' magyar szó' németes elfacsarását kaczagnunk. De — 's itt kezdődik a' fonákság, mellyet feljebb említettem, — nem véghetetlen

furcsa-e, mikor közülünk ollyanok, kik magok vagy sehogy', vagy igen roszul tudnak magyarul, azokat csúfolják ki, kik a' németet magyarosan ejtik? Hogy az illyen esetben a' két fél közül mellyik nevetségesebb, az olly érdekes kétség, mellyet én, ha megfejtése olly könnyű nem volna, egynémelly hazámfia' magába téritése végett a' magyar tudós társaságnak jutalomkérdés gyanánt bátorkodnám ajánlani. Én legalább más példát, hol valamelly nemzet, öntisztét, 's önmagát feledve, maga magát, ugy mintha külföldi lenne, kinevetné, nem hallottam, 's a' dolog melly magában kicsinységnek látszik, erkölcsi tekintetben elpulyásodásunk' egyik legszomorúbb jelensége, mert sajátságunkról való megfelejtkezést, büszkeségünk' feláldozását, 's hazai ügyeinkre nézve külföldi szempontot árul el.

Igen érzem én, mi nehéz ezeket az igazságokat megizleltetni azokkal, kiket illetnek. Olly helyzetbe tették magokat, hogy úgy szólván nem is lehet hozzájok férni. Azok, kikre hatni leginkább hizelkednék önszeretetünknek — aszszonyaink — süketek mind azokra, a' miket mondhatunk. Könyvet irunk a' nyelv' dolgában? nem olvassák, mert nem értik.

Országgyülésen szólunk? a' karzatba felgyült bájos alakok tolmácsaiktól kivonatban kapják a' beszédeket. Az illyen németre forditott, töredékekben adott magyar hazafiság bizony nem igen lehet nagyhatású. Vagy házról házra járjunk, reggel és délben, délután és estve, uton útfélen prédikáljuk asszonyainknak a' magyar nyelv' szeretetét? de ők mindenre ráunnak, a' mit sokszor hallanak; az unalom által tehát nyelvünknek nálok szép jövendőt nem készítünk.

És pedig mi szép szerep van nyujtva asszonyoknak, minden szabad országban! A' férj és a' fiu, a' testvér és a' szerető, mindnyájan asszonyi kebeltől várják a' melegséget, melly nemesebb iránynyaikra ömöljön. Tőle vár a' férfi buzditást az út' megkezdésére, tőle jutalmat a' kivitt babérért, tőle vigasztalást a' hidegségért, az üldözésért, mellyet tövises útján talált. 'S a' mi asszonyaink olly annyira távol állanának eme' rendeltetéstől, mellyre őket körülmények határozták, természet alkotta, közvélemény hirdeti? 's csak épen nálunk nem volnának minden jónak, szépnek, nemesnek kezdői és ápolói? 's csak épen Magyarországban nem lenne igaz, hogy feles része a' nagynak és szépnek, a' mi történt, asszonyi

szem' sugáraiból folya ki, 's ismét annak árnyékában hala el? — Vagy egészen csalatkozom, vagy pedig igaz az, hogy még a' mindennapi élet' léhaságai és lelhetlenségei is bizonyos felsőbb szint, bizonyos kimagyarázhatlan érdeket csak úgy kapnak, ha általános, nemesebb érzések fekszenek alattok.'

Nagyaink közül sokan idegen földön keresnek magoknak feleséget. Politicai összeköttetésünknek természetes következése, 's fordítva épen olly gyakran történik. A' házi élet' boldogsága olly véghetetlen fontos az emberi viszonyokban, 's annyira függ a' szív' érzéseitől, 's a' characterek' egybehangzásától, hogy ezen fő feltételekhez, még másokat tennni igazságtalanság lenne. De valamint külföldre férjhez ment magyar leányaink azon országok' nemzetiségét tisztelni kötelesek, úgy a' külföldiektől, kik magyar férjet találtak, bizodalmasan várja a' nemzet, hogy új hazájok' érdekeivel összeforrjanak. Hódolás azoknak, kik e' szent hivatást melegen felfogták, lelkesen teljesítik! Bár társnéik tőlök példát vennének, 's szaporítanák két rövid esztendő' multával bájaikat a' magyar nyelv' tudásával mint emez; nevelnének lelkes fiakat a' hazának, mint egy más, lennének védangyalai minden

hazafi' igyekezetének, mint egy harmadik. Áldás azokra, kik kebelöknek nemes büszkeségét hazánkba elhozták, nemzetünkre általvitték.

'S nyugodjanak meg a' gondosszivü anyák a' sors iránt, melly czélirányosan magyarúl növelt kedvenczeiket várja. Nem vagyunk ugyan első ország Europában se' kiterjedésünkre, se' politicai álláspontunkra, se' literaturánkra nézve, 's igaz hogy igen sok tekintetben hátra vagyunk; de csak tőlünk függ felvergődni, 's erkölcsi és anyagi erőnket, miveltségünket, intelligentiánkat kifejteni, mihelyt felfogtuk valóságos helyezetünket, 's nem rugaszkodva el nem érhető chimaerák után, az elnyerhetőt, a' soha ki nem vihetőnek áldozatul nem hozzuk, gyarapodó nemzetiségünkből, 's öregbedő jó voltunkból pedig törvényes politicai kapcsolatunknak nem ellenségét, hanem új és erősebb alapját, és szövetségesét csináljuk; mikor tehát egy tizennégy millio lakosú, négyezer négyszeg mérföldet magában záró termékeny országnak politicai helyezete 's állása által a' béke' malasztjai, és külső bátorság állandó birtokúl jutottak, ősei' bölcsesége pedig szabad elemeken épülő országos alkotmány, 's minden tökélete-

sedés' magvát méhében viselő helyhatósági intézeteket adott, azoknak kik törvény, birtok, és szokás által a' közdolgokra olly tetemes befolyást gyakorolhatnának, hatási körök' szűk volta felett panaszkodni, a' legnevetségesebb gyengeség, és vagy éretlen 's határtalan óriási nagyravágyást, vagy pedig minden, még a' legtisztelesebb nagyravágyástól is üres keblet árul el. Talán még szebb dolog volna az angol parlamentben, vagy franczia kamrákban tündökleni, német professornak vagy olasz marchesenek, török szultánnak, vagy chinai mandarinnak lenni; de minekutánna a' sors, a' gondviselés ide vetett: talán nem ártana próbát tenni, hogy ugyan mi volna az, ha végvalahára jó magyarok találnánk lenni. Csillag gyanánt tűnni fel egész nemzet előtt, milliomokra hatni, az álmaiból felserdült és a' pallérozódás' széles pályájának neki indult nemzetet dicső útjában előre taszítani, mivelődési középpontul szolgálni, jó ízlés' és előmenetel' tárgyában példaként ragyogni, hivatalban, vagy hivatalon kivül a' közjót előmozdítani, talán nem épen megvetendő sors, 's olly szinpad, mellyen sok keserűség mellett a' léleknek kényesebb ingerei táplálás nélkül nem maradnak,

's minél többek az akadályok, minél nehezebb a' feladás, annál méltóbb, büszke és nemes keblekhez annál sürgetőbb, annál szükségesebb a' fellépés, a' megkezdés. 'S jobb a' legkisebb, a' legszűkebb közt választva magának, abban szerényül, de hathatósan munkálni, mint az időt, és életet idegen érdekek közt nyelvünk', 's nemzeti dolgaink' tudatlanságában sorvadozva, hideg szívvel, és örömtelenül vesztegetni. Az anyák tehát, kivévén mikor más pályára szánták, 's arra czélirányosan nevelték fiaikat, talán nem épen sokat mulasztatnak el velök, ha őket ugy nevelik, hogy hazájoknak hasznos polgárai lehessenek. Minden lelkes anya, ha már teljességgel választani kellene a' két veszedelem közt, melegebben fogja szíve' dobogását érzeni, ha fia, hazája' törvényhozásának teremeiben lelkesen szólalt meg, mintha a' bálban a' franczia quadrillet ritka mesterséggel tudta eltánczolni, egy franczia Vaudvilleben pedig gyönyörűen figurázott. Érezni fogja, hogy a' kettőt összekötni, hogy ezeket a' virágokat a' jól elkészült szoborra ráaggatni, igen szép dolog; de hogy az ollyan ember, az ollyan szabad országbeli lakos, kinél ezek a' virágok üres csóván függenek,

tulajdonképen nem férfi, különösen pedig mai világban valóságos anachronismus.

'S nem csalatkozom talán, ha azt mondom, hogy azt a' diszt, azt a' hirnevet, azt a' befolyást, mellyet a' magyarországi közélet' mezején aratni lehet, a' magyar vagyonos aristocratia igen jól tudja, néha talán kelletén is túl, méltánylani. Akarja mindenki a' czélt, de igen kevesen a' módokat. Hányat láttam hivatal, megkülönböztetés után ásítozni, midőn az útat, mellyen a' szükséges ismereteket megszerezni kellett volna, kigúnyolta! Hány feleséget, ki mindent elkövetett egy részről, hogy férjét nemzetétől egészen elvonja, más részről pedig annak számára érdemczímeket gyüjthessen! Hányszor hallottam panaszt, mikor más valaki, csekélyebb eredetű kapta el a' hivatalt, mellyre ti alkalmatlanok voltatok! Hányszor jajgatást és siralmat a' kor' szelleme felett, mivel a' közdolgokban való részvétlenség által, a' közvélemény' igazgatását kezeitekből kieresztettétek, és az, a' mi már most keletkezik, tőletek nem függ, hatáskörötökön túlfekszik.

Hidegen szólottam a' tárgyhoz e' lapokon, 's csak önönös felszámolások' szempontjából tekintet-

tem azt; pedig talán melegebben is lehet vala ömledeznem 's érzésekhez beszélnem, mellyek hazámfiai' kebelökben egészen talán még el nem némultak. Mert hiszem ez a' föld, ez a' haza, ez a' nemzetiség önsajátjok, apáinknák keresménye, becsületök, jövendőjök ennek becsületével jövendőjével vagyon összekötve. Díszt csak ennek adhatnak, diszt csak ettől várhatnak. Ébredjen fel végvalahára büszkeségök. Ha önmagokat nem érzik elég erősöknek kivetkezni a' tespedést, mellybe sülyedtek, 's erőt venni a' személyöket környékező akadályokon: óvják meg legalább serdülő gyermekeiket attól a' szórúltságtól, mellyben önmagok sínlenek. Ne vessék meg a' vár' kulcsát, mellyet megnyerni kivánnak; fogják fel a' nyelvet, a' maga egész fontosságában mint eszközt, hatni a' nemzetre, ismereteket szerezni, nemzetiséget emelni, szivcs közlekedésben maradni honosaikkal. Szabaduljanak ki penészes előitéletek' 's aszszonyos babona félelmek' békóiból, 's győződjenek meg, hogy csak tőlök függ megvalósítani elémenő évkorunk' symbolumát: a' m i v e l t n e m z e t i s é g e t, 's a' n e m z e t e s e d e t t m i v e l t s é g e t. Ha erre körülményeink' hideg megfontolásában, 's tulajdon helyezetök'

minden oldali megtekintésében elegendő okot, 's állandó erőt még most sem találnak: ugy én hazám aristocratiáját gyógyíthatlan betegnek vagyok kénytelen kinyilatkoztatni.

És im ezek azon sorok, mellyek jórészint az igen is korán elhunyt saját kezével irva, végakarata következtében családja által át lettek nekem e' felirás alatt adva: "Készületek soha meg nem jelent illy munkámhoz: A' magyar nyelv és ellenzői"; 's mellyeket, jóllehet azok nagy része az Árvízkönyv III-ik kötetében közrebocsátatott már — mi e' jelen egész közlemény rendezésekor elkerülé figyelmemet— ezennel ujra a' közönség emlékezetébe ajánlani valamint felette érdekesnek tartom, ugy azon czélnak elérésére nézve is szükségesnek gondolom, mellyet, gróf Dessewffy Aurél hamvait illetőleg, ez uttal tűztem ki magamnak. Bocsánat tehát tisztelt olvasó, ha azon reményében, mellyhez képest gróf Dessewffy Aurél részérül egyedül eddigelé még nem ismertet vélt nyerni, szintugy megrövidítetik egy kissé, valamint az egész közlésnek várakozásán szinte innen maradt léte miatt is tán némileg csalódott. Ámde a' jelen egész közlemény pénzbeli gyümölcsözete, ha nem épen valami felette sürgetőre, nem hazánk legfon-

tosabb életkérdéseinek valósítására fog is fordítatni, még sem leszen az — mert meginditatásában bizni akarok — egy egészen közönyös és minden magasb szempont nélküli tárgyra szentelve, mikép a' lelkesbnek attul sajnálni volna oka, ráforditott aránylag csekély pénztöredékét. Mi pedig, gróf Dessewffy Aurél felhozott sorait tekintve, az Árvízkönyv birtokosának netaláni tulajdoni jogát illeti — mirül egyébiránt nincs tudomásom, sőt azokhoz éppen annyi joggal hiszek birni, mint bárki más — erre nézve lesz módom, minden biró nélkül, barátságos uton elintézni a' dolgot; ugy hogy most csak az van hátra: gróf Dessewffy Aurél tetemeit illetőleg, őszintén megvallanom, mi czélt tüztem magamnak ki, mikor üdvleldei közlésemhez ragasztám nekem hagyott munkatöredékit.

Valamint felfogásom szerint kötelességünknek hiszem — ha vérünk felüdülési ügyében tettleges részt venni kivánunk — minden ámitásokbul hovahamarább kiábrándulnunk: ugy ütött vagy közelít már —

ha sajátlag a' hon fölé emelkedni nem sovárgunk — a' kibékülésnek órája is. Legyen tehát ez utolsót tekintve szabad némieket itt felhoznom.

Több évvel ezelőtt kellemetlen surlódásban valék, mint alkalmasint közönségesen tudva van, gróf Dessewffy Aurél tisztelt atyjával. Megtámadó ugyan ő volt; de nem személyemet, csak politikai eljárásomnak az ő nézete szerint hibás voltát, támadá meg. Én azonban annyival fiatalabb, buzgóbb véremnél fogva, ezt akkor nem birtam felfogni, és minkenkiben, ki nézetimet — mert őszinték valának azok mindig — nem osztá, sőt azokat még gáncsolni is meré, egyenesen személyemnek sőt a' közügynek ellenségét látni vélvén, kölcsönül a' tisztelt, nálamnál annyival idősb hazafinak fejét is megsértett infallibilitási hiuságomnak nem egy felcsordultával érintém. Számosb évek peregtek azóta le, 's jóllehet e' tényeimet tekintve, nincs min pirulnom, nincs min bánkódnom, mert az egyedül egy kis politikai fanatismusnak vala következménye, melly politikai vallás ugyan ma is él bennem, de türelemre kiábrándulva ; rövid időre félbeszakitott barátságom gróf Dessewffy Józseffel pedig már jóval ezelőtt szakadatlan

viszonyos szívömledezésre melegült ismét, 's ebben ekkép sokkal szerencsésb valék, mint Kölcsey Berzsenyinek átellenében: azért még is szünetlenül kinozza belsőmet valami 'sejtelem' valami 'jobb érzés', mintha gróf Dessewffy Józsefnek még is némileg adósa maradtam volna; Berzsenyinél 's Kölcseynél szerencsésbnek pedig azért tartom magamat a' tisztelt gróffal együtt, mert míg nekem és gróf Dessewffy Józsefnek a' pillanati viszonyos elhidegülés szálkáit kebleinkből kivonni, és ismét a' legőszintébb barátságra frigyesülni szerencsés alkalmunk volt: addig a' mostohább sors a' kibékülés kéjérzetét Kölcsey- és Berzsenyitül megtagadá, mert élete végéig sorvasztá ez utolsónak szivét az oda Kölcsey által ütött tövis, midőn Kölcseynek is egész létére a' megsebzett kebel bús epedését vonta Berzsenyinek irántai elhidegülte.

Közülök egyik sincs többé. Mindkettő élte javában hagyta hátra honunkat. Igen, hátrahagyta; mert egyikét sem, 's kivált Berzsenyi magasztos szellemét nem vala képes felfogni a' vele egykoron élő nemzedék általján; 's nem csak nem becsülé meg őket, mint olly drága kincsek érdemlették vala,

sőt — o szégyen illyest megvallani kénytelenitetni — a' legnagyobb rész, aljashoz vagy ál-fényhez szokott szemeinél fogva, jóformán még csak nem is sejté, milly kitünő szellemek közelében él, mellyek, bizony mondom, elég isteni szikrával eltelvék, a' legutálatosabban elaljasadott népbe is egészen uj lelket önteni, habár csak kis része volna is fogékony, állati tengéséből kibontakozva, nemzethez illő magasságra emelkedve, kellőleg méltánylani a' két halhatatlan költőnek embert nemesitő szavát. A' magyar azonban, némelly keveseket kivéve, mind ezt észre sem vette; mert Berzsenyi — a' százezrekrül, a' milliókrul nem is szólok — de még a' nemzet kisebb töredékei előtt is általján csak névszerint sem vala ismeretes, midőn Kölcseyt a' nagyobb rész neve szerint tán ismerte ugyan, de szelleme után bizony nem; mert különben valamint Berzsenyit ugy őt is valóban jobban méltányolja, vagy legalább őt jobban méltánylani magátul elhárithatlan kötelessége lett volna.

Mindkettő azonban nincs többé. És ha most egykori létüket a' jók emlékezetébe visszahozni kivánom, kik ismerék őket, 's a' nagy közönség megnemszünő szórakodás közt élő részét is figyelmez-

tetni iparkodom, hogy több más jeles szinte már elszenderült és éppen olly kevessé méltánylott hazafi mellett, egy Berzsenyink egy Kölcseynk is volt: azt azért cselekszem, mert most a' kiábrándulás és ezzel szorosan egybefüggő minden oldalu kibékülés idejében, elfelejthetlen marad előttem azon nap, mikor Kölcsey a' magyar tudós társaság V-ik köz ülésében 1836iki September 11ikén Berzsenyi Dániel fölött elmondá a' rábizott 's tőle elfogadott Emlékbeszédet, *) mellyet, miután megismerkedését Berzsenyivel, kritikájának ez ellen kibocsátását, 's egymástul holtig tartott szakadásukat elsorolá, ekkép végezett be :

"Az ifjú, tek. társaság, az ifjú, ki a' nemzet nagy énekesét megitélni merész volt, 's ki e' merészséget olly felette drágán Berzsenyi elhülésével fizette meg, ez az ifju — én valék.

Hosszu idő folya le, a' fiatalság reményteljes napjai elenyésztek, 's most őszült hajszálaimmal, hideg valósággal kihütött kebellel állok itt, 's a' multra visszatekintvén kérdezem magamtól: ősz

*) Lásd az egész beszédet a' m. t. társaság évkönyveinek IIIik kötetében.

gyermek, számláld el a' hasznot, mi ifjukori tettedből származik!

Korodra akartál hatni? korlátolt, kicsiny erődhöz nehéz akarat! És hatással lenni a' korra nem is mindig kivánatos. Társaid megérzik a' rázást, ha álmaikat bolygatod; de nem kérdik, honnan indulsz 's hová mégy? 'S tettél jót vagy roszat: magadnak tevéd; és a' sokaság járja az útat, merre az ezerképen változó vélemény árja ragadozza; a' zseni pedig sasként felszáll és elrohan, 's öntudatlan szabja a' törvényt, mit követni, csak ő bir erővel.

Berzsenyi még élt, de mélyebben vonult magába; lassanként elnémult az ének szózatja, komoly vizsgálat foglalá el az alkotó költészet helyét; 's ő könyvei közt,háznépe karjaiban elhunyt, a' nélkül, hogy békejobbot nyujtott volna annak, ki huszonhat év előtt dagadó kebellel vevé tőle búcsúját.

Árnyéka az elköltözöttnek, sírod felett zeng az engesztelő szózat! Nem sokára követlek tégedet, 's a' maradék irói harczainkat nem fogja ismerni; 's neveinket békés gondolattal nevezendi egymás mellett, ha korunk énekeseire visszaemlékezik. Emberek valánk; miért szégyenelnők azt? Az élet utai

keresztül járnak egymáson; 's leggyakrabban elveink szentsége sem oltalmazhat meg akar tévedéstől, akar félreértéstől; de a' sírdomb békesség laka; 's küszöbén emberi érdek nem léphet be. Te a' földi leplet, 's vele a' halandó gyarlóságait levetkezéd. Elköltözött az ember; a' költő miénk, e' nemzeté maradt végiglen; e' nemzeté, melly neved' és diosőséged' szent örökség gyanánt birandja."

'S valóban, mintha sejtette volna, nem sokára követé azt, kinek sírja fölött zengé el az engesztelő szózatot. — Mi pedig, kik ezeket irjuk és olvassuk, okvetlen fogjuk követni őket, 's tán közelebb állunk azon komoly pillanathoz, mikor minden ámitásokbul kiábrándulva, minden bitor fénybül kivetkezve, láthatatlan hatalmak átellenében csak annyi becsünk lesz, a' mennyi minden földi salakbul valóban kitisztultat, fogunk vinni magunkkal; itt létünk ellenben nem földi nagyságunkhoz és nem azon tömjénhez szabva, mellyel éltünkben körülvételénk, fog hátramaradtinkban hálaérzetet gerjeszteni, hanem csak annyiban lesz vérünk felejtve, áldással nevezve, tán átokkal említve, a' mennyiben hütlenül vagy hűn dobogott szivünk az emberiségért, és kevélységünk el nem csábitott: kellő

tulajdonok nélkül másokat vezetni akarni. Lépjünk azért mi, kiket régibb barátság köt össze, de kiknek viszonyaira némelly félreértések tán hidegséget öntének, mielőtt késő volna, ismét meleg egyességre; sőt béküljünk — ha politikai mezőn a' nagy közönség elvégrei haszna tekintetébül tán nem is — egyéb viszonyinkban minden polgártársunkkal ki; 's legyen ezért szabad — hadd fizessem ez által le gróf Dessewffy Józsefnek tartozó netaláni adósságomat — ezennel, ha üdvleldei eszmém életbe lépne, olly korán elhunyt Aurél fiának hamvait azon kitüntetésre ajánlanom, melly közméltánylatra honunk derekabbjait érdemesítni keblem szomja és e' jelen közlésnek kitüzött czélja.

Ha nincs is hatalom, melly tőle és tőlünk elragadott fiát visszaadhatná, adjuk meg a' bús atyának legalább azon vigasztalást, mellyet adhatunk, 's melly lelkes ember előtt mint ő, nem lehet közönyös; 's emeljük az elhunytnak tetemeit, a' haza körül általjánosan elismert érdemeket szerzett honfitársaink kijelelendő díszhelyére; 's korántsem azért, mert Józsefnek fia volt, hanem mert hűn dobogott szíve honáért, 's mert bár rövid itt volta alatt, ér-

telmi sulya által az örök valónak nem egy világ-sugarával ajándékozá meg a' hont, 's kivált utolsó országgyülésünk alkalmával éjjel nappal fáradva, minden fénykeresés, hírkövetelés, és valódi köszönet nélkül sikeresebben járult kibékülési ügyünk szerencsés bevégeztéhez, és némelly életbevágóbb ott alkotott törvényeink végképi létesítéséhez, mint nem egy, kinek ezen szerencsés és alig várt eredmények örvendetes fordulata bitorilag felette számos által lön tulajdonítva.

Őt is mint annyi jelest, ideje előtt elszakítá tőlünk a' sors, 's őt is — mint nem egy hazánkfia dült már félreismerve sirjába — olly kevessé méltatta éltében sok, sőt nem kevés még tiszta szándékát is kétségbe venni meré, mert ő nem pillanati tetszés és taps után sovárgott, hanem ennél czélja magasb, távulabbi volt, 's így őt a' felszineshez, a' közel fekvőhez szokott nem fogá fel.

Legyünk azért elvégre méltányosak, 's ne büntessük minmagunkat barbár, vagy lázban levő nópekként megnemszünőleg azzal, hogy érdemes honfiaink fejére rendszerint csak akkor vágyunk fűzni hálakoszorút, mikor nem hevül az isteni szikrátul

többé, 's csak akkor, miután éltükön át sokszor legjobb tehetségünk szerint gyötörtük, kinoztuk és elvégre meggyilkoltuk őket, vagy legalább napjaikat tetemesen megrövidítők. Ne cselekedjünk így, bizony ne csorbitsuk ugy is vajmi szűk mezőre szoritott szellemi öröminket még az által is, mikép az érdem megismerését az élőktül megtagadnók; mert hiszen kivált honunkban — hol, ha az aljassal, a' középszerüvel összebarátkozni nem tudunk 's csalni nem akarjuk magunkat, még minden a' teendő — vajmi széles azon út, mellyen egymás mellett, a' nélkül hogy egyiknek a' másik fölé kellene emelkednie, kimondhatlan sok helyest, sok hasznost, sok dicsőt vihetni végbe, mikép a' nagy közönségnek méltánylata, dicsérete, hálaérzete mindenkire, bár a' legnagyobb- bár a' legkissebbre egyiránt áradozhat, ugy hogy tulajdonkép csak az irigy versenygésnek nincs sehol is valódi helye.

Ha azonban illy egymás iránti türelemre általján véve éltünkben még nem olvadozhatunk, mert hosszú 's nyavalyás álombul felserkent lázas mibenlétünknél fogva nem tudjuk kellőleg megkülönböztetni a' személyeket azok "politikai tehetségétül",

vagy mert általjában könnyebb illyesekrül oktatólag tanárkodni, mint ahhozképest cselekedni: akkor bizonyítsuk be a' hazáért jól érdemlett elhunytaknak legalább tetemei iránt lefizetendő adósságilag azon hálaérzetet, azon köz megtisztelést, mellyel éltükben lett vala legszentebb kötelességünk irántuk viseltetnünk.

Várjunk el egyébiránt valamit az időtül is. Mert legyen csak elvetve 's hűn ápolva a' nemesb mag, 's okvetlen egy egészen uj teremtés fogja egykor felbájolni a' hazát, és általa az egész dicső nagy természetet.

Nincs drága és költséges érdemoszlopokra szükség. Egyszerü márványkövek, tán éppen olly egyszerü vas keritményekkel környezve, meg néhány anyai gonddal dajkált ültetvények köréjük helyezve, 's itt ott előtünő illy nevek, mint: Berzsenyi, Kölcsey, Kazinczy, Festetics György, Dömötöri Németh János, Kisfaludy Károly, Virág Benedek, Deák Antal 's a t..... 's lehetetlen, ha van de csak egy szikra élet is a' magyarban még, hogy ujjá ne alakuljon, nemzetté ne emelkedjék! Mert legyen csak egyszer magasztosb gondolat bár költészetbe öntve,

bár cselekedet által életre hozva, a' nagy közönségtül akármilly módon elismerve, méltányolva és megtapsolva: és nincs — ha az embernek jobb érzelme nem őrültség, és az emberi tökélyesülhetés eszméje nem a' leghazugabb önáltatás — hatalom e' földön, melly népet, ha feleszmél és önmaga nem gyilkolja meg magát, legszebb gyümölcsökkel felvirulό kifejlésében gátolhatna.

Legyen azért megkezdve a' dolog. 'S ha idő folytával Üdvleldébe emeltetik, mint bizonyosan abba fog emeltetni nem egy a' hazában félreismert hű kedély, mellynek hazafisága azért vétetett élte korában kérdésbe, mert vérének érdékében a' trón szilárditása mellett merészlé felemelni szavát; és viszont nem egy lángoló szű lelendi ott nyughelyét, melly szintén de megint felsőbb helyrül azért vala éltében gyanú tárgya, mert a' trón mellett ugy szólott, ugy cselekedett, mintha a' nemzet által lett volna oda emelve; ha mondom idő folytával így fordul a' dolog — 's annak, ha az Üdvlelde fölött őrködő biztosság teljesíti tisztét és az el nem aljasul, és a' magyar sem megy hátrafelé, okvetlen így kell fordulnia — akkor 's csak akkor leszen fő czélja elérve,

melly nem egyedül holtaknak megtiszteléséből áll, de főkép az által éri el legmagasb szellemi fénypolczát, hogy a' jövő nemzedékeknek helyes utánzásra méltó minták kimutatása által a' nagy közönség, egyesek vigasztalódása- és a' köz álladalom mindenek fölötti nyereségére, elvégre azon komoly higgadtságra fejlődjék ki, mellynél fogva, mai egymás ellen agyarkodó irigységeinket számüzve, valamint hivatalban levőt ugy azon kivülit könnyelmüleg el ne itéljen senki, de méltányolván a' politikai pályának egyiket mint másikat tekintve jóllehet különböző, de azért körülményeink közt még is felette sulyos létét, még éltében nyerje meg minden oldalrul megismertetését és jutalmát az érdem, bár fent bár alant fénylenék is az.

Tiszteljük meg tehát addig is derék elhunytainknak legalább tetemeit, míg illy köztársasági kölcsönös méltánylat hajnala nem virad vérünkre, mellyhez képest a' hazáért jól érdemlett honpolgár, a' társasági viszonyok bármilly lépcszőzetén üdvözlené is a' nagy természetet, még éltében nyerje el a' köz jóváhagyásnak, a' köz dicséretnek "jobb emberre nézve" mindennél édesb jutalmát. Nekem pedig legyen

szabad, mint érintém, addig is míg az eszme életbe lép 's tökéletes elrendezését nyerendi, azon üdvleldei biróságnak, mellyet mennyire lehet a' közakarat fog kiválasztani, 's mellynek tiszte lesz szigorún de igazságosan itélni holtakrul, ezennel az általam czélba vett kitüntetésre ajánlanom

"DESSEWFFY AURÉL" tetemeit.

'S most saját magamat illetőleg van kérésem. De alig birom előhozni. Mert jól tudom, egy részrül milly hiusági színben jelenik meg mind az, mit egyes polgár, bármilly magas fokon álljon is, és így annáJinkább én, alárendelt családi viszonyait érintve, a' nagy közönség figyelmébe ajánlani merészel; más részrül nem kevesbé ismeretes előttem, hogy a' nagy közönség itélőszéke előtt mind az is hasonlólag a' hiuság szinében tünik fel, mi körül a' tulszerénységnek leple füzetik. Mind ez tudva van előttem; de azért kérésemet még is elrebegem, nyájas engedékenységért esedezvén.

Elöbb utóbb de egyszer bizonyosan eljő a' nap, mikor földi éltemnek vége szakad. Honunk körülti fáradozásimnak öszvege akkor károsnak, hasznosnak fog-e mutatkozni, tudja a' mindenható Isten. Annyit azonban még is sejtek: tán nevem is birálat alá kerülend egykor, ha üdvleldei eszmém életbe lép. Hajlamért, legkisebb részrehajlásért nem esedezem, nem ez az, mi keblemet epeszti; mert tudja az ég, mint fentebb érintém, sokkal féltékenyebben hordozom az Üdvlelde szeplőtlenségét lelkemen, hogysem saját hamvaim sorsa iránt igen aggódnám, és e' fölött olly kicsinynek, olly salaktelinek érzem magamat, 's felette jól tudom, hogy azon keveset, mi bennem tán meglehetős, mi bennem tán nem egészen rosz, jobbadán másokéihoz képest azon olly igen kedvező körülményeknek köszönhetem, mellyek közé e' földre állitott a' sors, 's mellyek nélkül annyi tündöklik igazi erkölcsi felsőbbségben előttem, 's mellyek nélkül én, tudja a' Mindenható, tán haszontalan vagy minden esetre egy alig ismert mindennapi volnék..... Nem számolok én ez okbul, bizony mondom, illy kitüntetésre, jóllehet megvallom — és ugyan miért szégyenleném ezt megvallani — nem sóvárogtam soha

és soha nem is fogok sóvárogni más földi jutalom után, mint hazámfiainak, vérrokonimnak egy kis méltánylatáért.

Ha azonban még is számosb tévedéseim egykor pillanatilag felejtve lennének, és azon kevés mag, mellyet véletlenül elhintém, mások által ápolva hasznos gyümölcsökké virulna, és ez tán nékem tulajdonítatnék, és így hamvaim is érdemeseknek tartatnának azok tetemei közt örök békében nyughatni, kikben több volt a' hon- mint az önszeretet, 's kikben több vala a' lélek mint volt a' pára: akkor....

....

ámde kezeimbül esik a' toll, mert illőbbnek hiszem, e' kérésemet végakaratomba foglalnom.

1) Scytha Anacharsis. — Lehetetlen Barthelemy e' czim alatt ismert jeles öszvonatárul elég magas dicsérettel szólni; mert az valóban igazi raktára a' legnemesb, legszellemıbb eszméknek. Deáki Fülöp Sámuel adá fordítását, mellyet, —vagy az eredetit—nem olvasni, nemcsak vétek, de valóságos saját-megrövidítés.

2) E' közülünk korán kiragadott: gróf Dessewffy Aurél, ki 1842-iki február 9-ikén költözött jobb világra, 's ki noha X. Y. Z. könyvében érdemen túl sok dicséretest hoz rólam fel, üdvleldei eszmémet nem igen méltánylani, sőt egyenesen azon nyavalyás ábrándok közé sorozni látszék, mellyektül honunk ujabb időkben annyira felcsordult.

3) A' külföld majmolását illető vád alkalmasint Bajorországot tekintőleg fog ellenem legközelebbrül gördítethetni, melly országban, mint tudva van, nagy költséggel állíta a' Duna partján közel Regensburghoz nagyszerü Walhallát a' nem kisebbszerü bajor király. — A' külföld majmolásában, vagy ha kimélőbb kitételt szabad használnunk, a' külföld utánzásában, mellynek sok tekintetben ha nem is mindent, legalább felette sok hasznost köszönünk, azonban nem létezik 'in thesi' legkisebb kıfogást sőt roszalást érdemlő is; minthogy e' kérdésben egyedül a' helyes vagy helytelen minták választása döntheti el igazsággal az utánzásnak józan vagy fonák voltát, A' hazáért jól érdemlettek tetemeit pedig kitünőbb helyen egyesítni és ezen utólsó tisztelet által is hálával koszoruzni az érdemet, nem csak nem helytelen, sőt minden nemesebben gondolkozó előtt annyira utánzásra méltó, miszerint valóban nem volna pirulásra legkisebb ok is, ugy hiszem, sőt még azzal dicsekedhetnem is lehetne, hahogy egyedül az érintett különösen szép lelkületü fejedelemnek példaadása birt is vala engem az üdvleldei eszmének szőnyegre hozására, azon fejedelemnek, kinek utmutatása után törekedni annyiakban valóban nemcsak nem szégyen, de a' lehető legnagyobb

dísz. Én azonban noha csak kevéssel ifjabb a' legmélyebb tisztelettel többszer felhozott uralkodónál, már régóta hordom keblemben az üdvleldei eszmét, mikor annyi évvel ezelőtt a' régi Ilion omladéki körül, meg dicső Marathon csataterén és hős Sparta virányai közt nem egy emlékhalom, mellyet felkeresék, vala irigylésem tárgya, mert annyi nemes és a' hazáért lángolt 's vég-tisztelettel megbecsült tetemet fedett; honunk akkori léte pedig, jóllehet halálos volt — oh emlékezzünk azon kétes napokra vissza! — még csak egy kissé díszteljesebb temettetést sem látszott biztosithatni vérünknek. Én tehát már azon időkben, mellyek huszonöt huszonhat évvel esnek hátrább, mikor a' német Walhalla — ugy gondolom — alig foganzhatott még csak méhében is, hordám keblemben — és ezt be tudom bizonyitni — hazánkat és nemzeti családunkat illető nem egy eszme mellett azon vágyat is: vérünknek, ha élni fognánk, jobbjait, ha pedig enyészet lenne sorsunk, legalább utolsó képviselőit egy helyütt, békében és örök nyugalomban összesitve látni. Ezen felül megvallom, hahogy a' felette dicséretes bajor példa buzdított volna is az utánzásra—miben felfogásom szerint legkisebb szégyen sincs, és ekkép kár volna egy szót is veszteni annak kikutatására, ki volt legyen a' példaadó, ki az utánzó -- jóllehet mondom ez felette közönyös, és én a' példaadás becsületét édesörömest akárkinek és ekkép a' dicső bajor fejedelemnek átengedni annál inkább kész vagyok: azért megvallom más részrül, az eszme azon alkalmazására nézve, melly szerint a' bajor Walhalla fogna elhunytakkal megtelni, de éppen nem tudok egyetérteni, és e' tekintetben a' bajor példát követésre éppen nem tartom ajánlhatónak. 'S ugyanis — ha jól vagyok tudósítva; mert ha nem vagyok, a' mondandókat ezennel előre megsemmisitem — két körülmény létezik a' bajor Walhalla 'megnépesítési' ügyében, vagy világosabban mondva: azon kérdésben, valljon kit illethessen a' Walhallábai felvétel megtiszteltetése, két körül-

mény fordul elő, melly felfogásom szerint egyiránt viseli magában a' Walhalla, ha így mondhatni: szellemi diszének megfertőztetési magvát, bármilly fényes és szédítő legyen is egyébiránt annak külseje és külső szertartása.Egyik az,hogy a' bajor uralkodó minden valódi korlát nélkül egyedül kénye kedve szerint választja meg a' Walhalla lakosit. Második pedig, miszerint a' Walhallának alantibb boltozatiban még élők szobrai is tétetnek le, kik ugy szólván vírtualis várakozói a' rájuk bekövetkező tiszteletnek,t.i. a'magasb boltozatokba emeltetésnek. Már e' két körülmény elég, ha nem módosítatik, mint mondám, hogy szellemi dísze a' bajor Walhallának előre meg legyen semmisítve minden önállónak felfogásában; mert nemcsak az önkénynek 's ekkép a' magány nézet tévedésének bélyegével van ez által megjegyezve az, de abba okvetlen, ha a' felhozott körülmények nem módosítatnak, minden bajor uralkodó, sőt minden bármi által is kitünőbb tisztviselő okvetlen meg fogja nyerni díszhelyét. Minél nincs természetesb. 'S pedig, mert nem létezik egyes emberi lény, habár a' legdicsőbb fejdelem volna is az, ki elhunyt embertársának valódi becsét minden esetben és minden körülmények közt csalhatatlanul megbirálni volna képes, és ekkép még a' most országló érdemdús bajor király sem fog attul, ismert igazságszeretetének és magasztos lelkületének daczára, egészen menekedhetni — ha t. i. az autocrati, vagy valami tanács által csak pro forma korlátozott birálatrul nagylelküen le nem mond — hogy választásiban őt néha valami földi tekintet és sympathia, 's kihagyásiban viszont némi felejtkezés vagy antipathia egy kissé részrehajlóvá ne tegye. Ámde ha meg is akarjuk engedni, mikép a' most dicsően uralkodó bajor király de egyetlenegyet sem veend be a' Walhallába, ki annak tisztes boltozatit legtávulabbrul is elundokitná egy kis erkölcsi rosz szaggal: ugyan arrul ki kezeskedik, hogy a' jövő fejdelem és ennek követője, meg ennek utódja és így tovább, valljon fog-e éppen annyi 's olly magasztos felfo-

gással, lelki függetlenséggel és tapintattal birni, mint a' millyennel a' jelen uralkodó bir? ugyan ki mer errül kezeskedni? kérdem. Azt hiszem, senki. Sőt az emberi események és gyarlóságok kellő figyelembe vételénél fogva előre ki lehetne a' hihetőség számai szerint legkisebb tétova nélkül mondani: hogy elvégre, ha a' választásnak és a' már éltükben a' Walhallára némileg kijegyzettek ügye körül czélszerü módositások nem lépnek nemcsak szinlett de valódi gyakorlatba, a' bajor Walhalla előbb utóbb nem lesz egyéb, mint ha nem is egyedül és kirekesztőleg földi nagyok és hatalmasok és ezek kedvenczeinek lerakó helye, legalább elhunytaknak olly vegyületes raktárául fog elaljasodni, hol az igazi érdem valódi jutalmát, azaz: kellő kitüntetését fellelni nem fogja. Ennek, az érintett két körülménynél fogva—hogy t.i. a' megválasztás és kihagyás dolgában a' fejdelem minden valódi korlát és ellenőrség nélkül rendelkezik, 's már életkorukban tétethetnek le a' Walhalla alsóbb boltozatiba némileg virtualis joggal biró szobrok—elmulhatlanul be kell következni. 'S pedig, mert minden bajor uralkodó sőt minden bármi által is kitünőbb német hatalmasság azért fog a' Walhalla lakosává emeltetni mulhatlan, mert mindig fog találkozni, bármennyire ragyogna is a' bajor közönség férfiui független állásban minden eddig ismert népek fölött, nem egy hizelgő, ki az élö fejedelemnek vagy az élő hatalmasságnak bókolni akarván, indítványt fog tenni — mellynek ellenzésére, minthogy nem annyira érdekes, senki sem veend magának bátorságot vagy csak fáradságot is — hogy szobra a' Walhallába felvétessék. Ha pedig egyszer ott van, bár egyedül virtualis jognál fogva is, ki fog mostani gyakorlatibb időkben lenni az, ki a' Walhallának tisztában tartása végett különös kedvet lelne magában, egy életben ugyan oda emelt, de oda nem való auctoritásnak holta után ismét kihajitásáért törni lándzsát? Valóban alkalmasint senki; miszerint, ha ezen előleges kijelelésben nem történik okszerinti módositás — 's ha

most nem történik, miért történjék később — elmulhatlannul ugy fogják a' bajor fejedelmek sorban megnyerni apotheosisukat a' Walhalla által, mint az egykori romai császárok emeltetének hizelkedőiktül minden különbség nélkül a' halhatatlan istenek sorába. Midőn természetesnél természetesb, hogy Bajorországnak, mellynek lehető leghosszabb éltet nem kivánni lehetetlen, nem minden fejedelme lesz olly kitünő — mert nagy emberekkel nem olly igen sürün ajándékozza meg a' földet a' sors — mint jelenlegi nagyszerü uralkodója, és ekkép lehetetlen, hogy az idők hosszú sorában egy fejedelme se esnék a' hizelgésnek áldozatul, és e' szerint az oda seregesen alkalmasint nem való kedvenczeivel el ne undokitná a' Walhalla minden szellemi felsőbbségét. 'S hogy a' jövő uralkodók miért gyakorolnák jogaikat a' Walhallát tekintve szorosb korlátok között, mint a' jelenlegi, arra nincs ellenok, ha t. i. a' hosszasb surlódásban levő két körülmény okszerintileg nem módositatik. Ámde ha most nem módositatik a' Walhallának lelkes megalapitója által, ugy mi ok adhatná magát elő, hogy az később nyerne czélszerübb elrendezést? Most kellene tehát mind ennek történni, ha t. i. — és ezt most ismétlem — valóban jól vagyok értesítve; mert ha nem vagyok, mind azt, mit mondék, nem mondottnak kérem tekintetni.

Hogy illyféle intézvénynek nemcsak külfénye, de valódi síkere és szellemi hatása is legyen, minden esetre tán a' nemzeti hitel ellenőrsége alá kellene állítni azt, ha t. i. elég fogékonyság- és elég komoly lelkülettül át van hatva a' közönség: illy intézvénynek magasb jelentőségét kellőleg méltánylani; mert ha erre többé nem képes — többé, mondom, mert a' fiatal kor illyesre mindig képes — 's annyira van leerkölcstelenítve, mikép a' nagyobb rész, az "én utánam mindennek vége" hite szerint él és cselekszik: akkor, mint legalább én gondolom, tán nem használ semmi is illy intézvények szellemi fentartására, és ekkép jobb azzal egyenesen felhagyni.

4) A' pesti nemzeti Casinoban 1835ik évben megkezdett végrendeleti aláirás ekkép szól: "Ki testének elpusztultával, mit halálnak szoktunk nevezni, nem hiszi egész létének elenyésztét, annak utolsó pillanatiban, mikor nem ritkán egészen világos a' fő, de se' kéz, se' nyelv nem mozoghat többé, felette kellemetlen érzés lehet, végakaratjának el nem rendelése miatt övéit, barátját vagy csak cselédjeit is minden ellátmány nélkül hátrahagyni. Ez okbul mi alulirtak végakaratunkat jól eleve el fogjuk rendelni. Minthogy azonban alig lehet kellemesebb és nyugtatóbb érzés egy nemeskeblű férfira nézve, mint annak biztos hiedelme, hogy azon honfitársainktól, kiket éltünkben tiszteltünk, becsültünk, holtunk után is hoszszasabb ideig megemlegettetünk 's illy emlékezések alkalmával felhordott példáink után a' jövő kor gyuladni fog nyomdokink követésére ott, hol azok az erény ösvényét jelölék; ellenben ovakodásra 's jobb ut' választására serkenni ott, hol emberi gyarlóságunknál fogva az igazság körén kivül kalandozánk: egyuttal ezennel azt is igérjük, hogy a' pesti nemzeti Casino-társaságnak végrendelkezésünkben egy kis emlékjelet hagyandunk."

5) A' 4ik jegyzet alatt fentebb olvasható végrendeleti igéretet számosb egyéb casinoi tagokon kivül gróf Dessewffy Aurél is aláirta, ki egyszersmind első is oldá meg ebbeli irott szavát, még több évvel halála előtt elkészitett végrendeletében válogatott munkákbul álló könyvtárát hagyományozván a' nemzeti Casino-egyesületnek.

6) 'Après moi le déluge' — 'Holtom után a' vizözön' — francczia közmondás, melly ollyas — fájdalom, nem csekély számmal létező — emberek szájába illik, kik haza, honfitársaik, barátaik 's övéik iránti kötelességekrül felejtkezvén, keveset aggódnak arrul, mi történik haláluk után, csak nekik legyen éltük fogytáig jó dolguk, 's csak őket ne érje baj.

7) Lásd 'Lovakrul' czímű munkám utólsó lapjait.

8) Innen, valamint a' töredék még más helyeibül is kitetszik, hogy e' közlemény az $183^{2}/_{6}$ki országgyülés folyta alatt iratott.

20/11/92

15

25